

Ion Clopoșel

Frământările unui an

— 1918 —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SIBIU

Biroul de imprimare „Cosinzeana“

1919.

Ion Clopoșel

Frământările unui an

— 1918 —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201500623

SIBIU

Biroul de imprimare „Cosinzeana“
1919.

4259

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBL. UNIV. CLUJ-SIBIU
Nr. 5600 -1941

Tiparul Tipografiei „Libertatea“ din Orăștie.

1.

Contribuțiuni la restaurarea internă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I.

Să te întrebi, să te frământați, să polemizezi, să formulezi lozinci, să fi un lupțator pentru lumină. Datoria fiecărui om este aceasta. Un om cult, un spirit superior, este un om necântent chinuit de probleme, nehotinit în căutarea adevărului, conștiințios, activ.*

Cercetând evoluțiunea spiritului omenesc, observăm că, un curent, o epocă, o fază nouă a progresului, au fost determinate de agilitatea unor minți active, vii, unor suflete luptătoare, unor firi combative. Poporul în viața publică a căruia s'au ivit mai multe curente, a fost cel mai civilizată, înainte mergător în lumină. Nici odată n'au stricat curente, chiar când ele se ciocnau, ba chiar din această întâlnire s'a născut strălucirea civilizației sale, din efuziunea de lumină provocată de multiplicitatea explorărilor, ocupațiilor.

Oamenii aleși ai societății au fost în toată vremea iubitori de discuțiune, frământați de idei, temperamente, în adevăratul înțeles al cuvântului. Ei au fost *centrele* vieții

* Studiul acesta cuprinde formularea drepturilor firești ale neamului românesc din fosta monarhie austro-ungară. Se arătau în el posibilitățile și condițiile înfiripării unei vieți publice românești. Se fixau apoi raporturile dintre cei trei factori: politic, cultural și economic.

Acum când idealul național este aproape de îndeplinire, când suntem convingeți că puterile lumii vor consacra hotarele etnice ale statului român, studiul acesta rămâne mai mult un document al vremii, despre contribuțiunile unui intelectual român, la restaurarea națională între împrejurările tiranice de atunci. Adevărurile fundamentale fixate aci, pe bază științifică, se 'nțelege, vor persista și în lumea nouă.

Nota autorului.

sociale, exemplarele ilustre ale societății. Adevărate receptacole, cari primesc curentele de cugetare și simțire obștească și le trimit în lume cu intensitate nouă. Ei nu sunt surzi la sbuciumările vieții, ci cu atențiunea trează, căutând totdeauna să se facă interpreții sufletului popular, să reprezinte nevoile, interesele obștești.

Cugetarea unui intelectual, într'adevăr conștient de rolul său, a fost întotdeauna de nuanță democratică. Și mai ales în vremile noastre, când se produc reformări radicale ale vieții popoarelor, când populația dela țară este în focarul atenției publice, ar fi un anahronism demn de înfierat cu toată asprimea, dacă intelectualitatea unui neam nu s'ar consacra cu totul marilor probleme ale vieții obștești, a celor din care face parte, ca sânge și ca suflet.

Cei mai simpatici, cei mai iubiți de obște, sunt deci acei intelectuali, cari poartă la inimă interesul celor mulți și-l cultivă cu toată dragostea și ardoarea de care sunt capabili. Ei sunt cei mai buni, ei sunt acei cari ne dau portretul generic al sufletului românesc.

Există, da, o *pasiune a discuțiunii*, o patimă chiar. Ea este adevăratul mobil al progresului. În viața publică a unui neam, este o necesitate de prima ordine, să fie luate sub analiză critică problemele ei mari. Este o datorie să participe cât de mulți cu făclia minții lor la rezolvirea cea mai potrivită a acestor probleme, pentruca să se creeze o cultură vie, o civilizație întemeiată pe principiile dreptății.

Evident, „la început a fost cuvântul“, ideea, deci totdeauna s'a făcut o deslegare *teoretică* a problemelor și în urmă s'a purces la traducerea în realitate a lor, întocmai cum inginerul mai întâi își precizează până 'n milimetri întreg planul pe hârtie și numai ulterior se prinde de strătărirea muntelui, prin trupul căruia plănuește funelul.

Se simte nevoia largei publicități, pentruca să se construiască schița edificiului social viitor.

Românii din Ungaria n'am fost până acum norocoși

să ne bucurăm de o publicitate care să ne fi ajutat înfiri-
parea și întărirea vieții noastre publice, culturii, civilizațiunii,
conștiinței cetățenești, adevărate, care să sădească mândrie
și demnitate în om. *Publicitatea* a jenet totdeauna regimul
retrograd, învechit în concepții feudale, și câte guverne s'au
perândat la cârma puterii, nu s'au înfățișat cu programuri
liberale și binevoitoare naționalităților, n'au fost îmbibate
aceste programe de duhul ideilor de dreptate, de democra-
ție liberă și sinceră.

În viața națională a popoarelor, publicitatea este o
forță formidabilă. Numai publicitatea constituie acea putere
fără pereche, dela care emanează totul, *opinia publică*. Și
nu se poate închipui popor cult, fiind lipsit de publicitate.
Un astfel de popor, despoiat de această condiție elementară
a înfloririi, nu se poate înarmă cu *sentimentul critic*, nu-și
poate cunoaște interesele, nu și-le știe cultivă, nu are plă-
cerea discuțiunii, nu are platforma, baza, punctul de mâne-
care într'o activitate publică fructiferă. Un astfel de popor
nu poate ține concurența cu alte popoare, căci este ținut
în ignoranță, mizerie și neputință. Celelalte popoare trec în
goană pe lângă el, ori peste el, tinzând să ajungă la înăl-
țimi de progres.

Precum în viața socială adevărații îndrumători și re-
prezentanți sunt oamenii pasionați de reflexiune, de o viață
adâncă, internă, tot astfel în concertul popoarelor, acela va
primă, va purta sceptrul civilizației, care are o viață sufle-
tească reflexivă, profundă, un grad înalt de conștiință na-
țională, un puternic simț critic.

Un mijloc de fortificare a simțului public critic, este
de pildă, exercițiul vieții parlamentare. Corpurile legiuitoare
deliberează asupra intereselor mari ale societății și hotărăsc
destinul lor. Societatea românească din Ungaria nu poate
rămânea privată de luminile vieții parlamentare, ci ea are
dreptul să-și trimită reprezentanții săi legitimi acolo. Nu s'a
putut în trecut, dar trebuie să se poată în viitor, chiar răz-

boiul actual creiază posibilitatea unei reprezentări a tuturor naționalităților din statele poliglotte, în corpurile legiuitoare. Parlamentul este doar reprezentațiunea, expresiunea, organul opiniei publice a diferitelor popoare. Desigur, prin războiul actual se va curăți și parlamentul ungar de viciile trecutului provocate de exclusivismul maghiar.

Trebue apoi garantat dreptul liberei întruniri și asociații, fără de care un popor nu-și poate cunoaște și apăra interesele sale, nu se pot face organizații, ca celule de viață ale corpului național.

Iar un al treilea fel de publicitate, este lumina învățaturii prin școală, carte, presă. Îndeosebi pentru cetățenii unei țări, presa este organul necesar, organul de îndrumare și educațiune obștească, școala adevărată a celor mulți. În orice țară, care dorește să prospereze, presa este nelipsită. O presă mândră, independentă, neînfluințată de spiritul de clasă, clică, interes privat, care-și scrie pe steag lupta pentru adevăr și dreptate, orientează ca nimic altceva în sens sănătos foaia vieții unui neam.

Indignat de cenzura preventivă ce i s'a aplicat, apoi de opreliștea de a fi expedit pe teritoriile cucerite, peste granițele monarhiei, *Az Est* scrie următoarele cuvinte adevărate: „...dela începutul istoriei mondiale a putut învăța (guvernul) că este o imposibilitate să pui sub zăvor idei, gândiri, scriere, că acestea sunt mai tari decât o pădure de baionete și o tabără de tunuri“ (20 Dec. 1917, prim articol). Însă același *Az Est* a consimțit cu „ministrul democrat“ Apponyi, când a redactat ucazurile sale contra școlii românești, atentând la libertatea învățământului, care nu-i alta decât libertatea opiniei, publicității. În același cerc vicios se învârtesc compatrioții noștri maghiari, de câteori este vorba de viața publică românească.

Rândurile de aci intenționează crearea unei platforme de discuțiune eficace, cere, adecă, să înrăurească și inactiveze voințele și intelectele celor mai buni ai neamului

nostru. În societate adeseori participi la discuțiuni cari degeneratează în polemici aprinse și luarea de atitudini amenințătoare, provocătoare, fără să se fi îmbrățișat tot câmpul de vedere al problemei, întregul ei complex de cauze și efecte. Trebuiesc deci fixate punctele de mănecare în discuțiuni, să se tragă un fir logic, ca să nu se degereze în absurdități, aberații, ineptii de tot felul, ci să se păstreze neconturbat cadrul, seriozitatea discuțiunii.

Se vor găsi în paginile viitoare lucruri noi, argumente noi, material nou. Se vor justifica atitudini politice, culturale, luate la noi până aci, se vor indica golurile, și se vor arăta modalitățile de noi inițiative și șanse de izbândă. Nici n'are altă pretenție, această lucrare, decât aruncarea de lumini noi. Orice năzuință curată și nobilă, orice polarizare de lumină, numai de folos poate fi, și lucrări modeste, de felul acesteia, încă își au rolul lor binefăcător; dintr'o repercusiune a duhului acestei lucrări, în inimile câtor mai mulți cetitori, se poate întări o opinie publică, — forță indestructibilă a progresului.

II.

Orice organizare se poate face numai prin intelectuali, ca reprezentanți legitimi ai societății, întru chipători ai însușirilor ei generice. Ei au avut posibilitatea să se cultive, să-și lărgescă orizonurile intelectuale, să-și lumineze conștiința, să se pună în curent cu progresul omenesc, să-și dea seama de legătura dintre viața națională a neamului lor, cu viața altor neamuri, pentruca din această continuitate să cunoască gradul de dezvoltare ajuns de neamul lor, să cunoască evoluția istorică și firul logic al evoluției viitoare.

Cărturarii sunt deci creierul, iar celelalte straturi sociale — corpul unui neam. Cu o astfel de atribuțiune, intelectualului îi incumbă datoria să se intereseze de problemele ardente ale vieții mari, *publice*, de caracterele specifice ale acestei vieți deosebitoare de a altor neamuri, — căci ea este rezultanta însușirilor și capacităților de activitate ale unui neam. Va trebui să cunoască complexul împrejurărilor cari sunt teatrul manifestațiilor neamului său ca spirit și ca ameliorare socială, să caute să înlăture piedecile și să caute condițiile între cari viața publică a neamului său poate primi noi avânturi și posibilități de înflorire civilizatorică.

Viitorul unui neam atârână deci de inteligența, abilitățile, dexteritățile practice ale cărturării, — avizată la necentenite comparațiuni și paralelisme între ceea ce se lucră la alte neamuri și ceea ce se face ori trebuie să se facă la el acasă, în ogorul neamului său. Astfel va putea da îndrumările necesare, indică drumurile cele mai rezezi și sigure, cari duc la o întărire a patrimoniului național intelectual ori la categoria condițiunii exterioare — materiale.

Rolul acesta de supraveghiere și de legitimă cărmuire a unui neam, prin odraslele alese, răsărite din mijlocul său, este îndreptățit chiar din punct de vedere curat cetățenesc. Statul este doar reflexul energiilor pe cari le dezvoltă cetățenii, fie ca forță spirituală ori materială. Cu cât cetățeanul este mai abil, mai viu, mai desghețat, mai bine situat materialmente, mai treaz ca conștiință civică, cu atât și statul crește în putere și prestigiu. Care stat este atât de pedepsit și ignorant, care să nu se bucure de cetățeni independenți ca cugetare, cu conștiință vie față de sine și binele obștesc, independenți ca situație materială, neînglodați în datorii, neavizați la alții, cu toată libertatea de mișcare?

Ori, cum poate ajunge cetățeanul la acest maxim al desfășurării energiilor sale, iată care este problema integrală cu care ne ocupăm în paginile viitoare, în trăsături generale. Observăm deci cum se petrece logic acest proces de perfecțiune socială. Trebuie să pornim dela temelii edificiului social, aci jos între cei mulți să aplicăm, să traducem în realitate înaltele principii de dreptate, aci să se creeze raporturile cele mai normale și juste dintre oameni, să se asigure posibilitățile ridicării la cultură, luminării, lămuririi conștiinței, c'apoi pe aceste temelii puternice se poate dura cel mai măreț și impunător edificiu al unei societăți, iar statul se va bucura de strălucire, prestigiu. Înfăiu deci să se poarte sollicitudine caldă față de cel pe care să razimă tot greul organismului social, țăranul, să i se pună în evidență și valorifice capacitățile sale specifice. Pentru ceice presintă o omogenitate sufletească, trebuie să se ia dispoziții conforme și unificare; aci deci este vorba de un grup, o societate, (o națiune, un stat), un factor puternic social, peste care astăzi nu mai poți trece cu vederea. Lărgind cercul relațiilor de organizme, mai multe societăți sau națiuni pot constitui un stat (adecă stat poliglot), iar ultima expresie a înfunderii teritoriale cu cari ne vom ocupa, este *umanitatea*, ca societate a tuturor națiunilor, cătră a cărei

î nflorire și armonie, fiind toate sforțările spre lumină ale neamurilor, pe singurătățile geografice pe cari și-au așezat viața publică. Convingerea sumară ce ne-o câștigăm dintr'o scrutare a mediului civilizației, este că ținta progresului este una și aceeași, cătră care tinde viața individului ca și a colectivității.

*

Problema de pe primul plan, ca cea mai ardentă ce se impune astăzi, este *crearea condițiilor cari dau individului și societății posibilitatea de a desfășura maximumul energiilor intelectuale și materiale*. Aceasta este astăzi o preocupare generală, arzătoare și pentruca să se facă deplină lumină asupra ființei ei, este necesitate de o publicitate cât de extinsă.

Sunt oameni iubitori de sinteze, cari caută să reconstitue tabloul cât mai complet, cu toate înfățișările lui parțiale, al civilizației naționale. Dacă nu mai mult, cel puțin să aibă o icoană ori iluzie aproximativă a dezvoltării civilizatorice a neamului său, pentruca să știe ce mai este de făcut, ce inițiative trebuie luate. Îndeosebi praxa jurnalizmului te împintenește consecvent spre preocupări de natura asta, de cântărire a avuturilor și lipsurilor vieții publice. Ca profesionist deci voi căuta să leg diferitele părți ale civilizației noastre, să le așez într'un nex oarecare. Nici o ambiție nu am de o stabilire definitivă de adevăruri, cari de altfel sunt foarte greu de găsit, ci numai de o înfățișare de *iluzii* de adevăruri, adecă de *certitudini*. Însămnătatea certitudinilor dealtfel nu trebuie micșorată, ele își au rolul lor decizător, pricinuesc frământări, trezesc imbolduri și dau iluzia multor stări sufletești, de mulțumire, fericire.

*

Prin războiul actual se produce o revoluțiune sufletească generală, firea intimă a popoarelor prinse în danțul morții, va trece prin străformări radicale, stimuli noi se vor trezi și vor lucra, orientări noi se vor impune. Toate

clasele sociale au fost adânc zguduite în traiul lor, în viața lor statornicită, toate societățile, neamurile își văd clătinându-se temeliiile așezămintelor. Idei noi, sentimente noi, se înaripează, își iau zborul în lume, circulă cu iușeală de fulger, electrizează suflete, produc emoțiuni noi. Nu există zid chinezesc sau hotar de țară, care să le pună stavilă. Ideea are în sine o putere nebiruită, o forță expansivă care tinde să alerge, propage cuprinsul ei, să fructifice inteligențe cât de multe, — este cea mai molipsitoare boală, o idee. Dacă cercetăm natura ideilor puse în circulație, desigur că îi vine să jubileze oricărui suflet obicinuit cu studiul evoluțiunilor intelectuale. Ideile puse în circulație de războiu, conțin umanism, justeță. Ele tind să producă stări noi de lucruri, să înlăture zăgazurile ce stăteau în calea progresului, să deschidă căi noi de lumină. Natura acestor idei este prin eselență democratică, și ele sunt bine venite. Fără războiul actual, cine știe când s'ar fi ajuns aici, poate peste un secol. Aceasta este cea mai aleasă recompensă pentru uriașele jefuri de sânge, aduse de milioanele de soldați, sărăcindu-se trunchiul național al popoarelor. Peste războaiele de pe fronturi s'a creat deci alt războiu, acel al ideilor de reabilitate pentru cei înfrânți și nedreptățiți, care deja s'a și terminat aproape cu triumf, războiul *ideii democratice* în înțelesul adevărat al cuvântului.

Ceeace se petrece acum în viața națională a popoarelor și în viața statelor, este un fenomen cunoscut în fizică, al *vaselor comunicante*, numit în economia politică *endosmoză*. Ideile încă au și ele un fel de capilaritate sau endosmoză, fiind să aibă aceeași înălțime în viața publică a neamurilor, prin forța lăuntrică expansivă a firii lor, ele nu cunosc graniță și obstacole, ci străbat și reformează, organizează din nou, pe baze tot mai drepte și durabile, așezămintele naționale.

III.

Ideea democratică nu este nouă, nu este rod al vremurilor prezente numai, ci ea a fost iscodită de bărbați ai anticității. Sistemul democratic a fost exersat timp destul de îndelungat în viața politică a Athenei, Spartei și Romei.* Conținutul noțiunii democrației nu ne e umbrit, ci-l cunoaștem în deplinătatea ei, înțelesul ei s'a statornicit definitiv în urma praxeii îndelungate de care s'a bucurat acest sistem politic în viața popoarelor vechi și contemporane. Nu dăm aci o definițiune largă și complectă a democrației, până nu vom înșiră fapte și argumente, căci calea inductivă ni se pare cea mai potrivită pentru lămurirea integrală a chestiunii.

Anticipăm doar noțiunea în uz a cuvântului democrație, adică democrația presupune o astfel de regulare a raporturilor politice dintr'o țară, încât straturile sociale, în măsura poziției, forțelor, capacităților lor, au nu numai datorii, obligamente, ci și drepturi, prerogative. Democrația presupune o egalitate înaintea dreptului, iar legea este o expresiune fidelă a dreptului. În consecință democrația — apără interesele de toată natura ale cetățenilor, le dă puțința ridicării pe treptele ierarhiei sociale și politice, le dă acces la conducerea afacerilor publice. Nimic nu se face fără luarea în considerare a voinței, convingerii, interesului cetățenilor. Nihil de nobis sine nobis. În democrațiile lui Solon, Pisistrate, Clistene și Pericles, fiecare cetățean de 20 ani, eră chemat să joace rol politic, și numai această libertate ne lămurește cum s'au putut naște talentele extraordinare, ale Grecului, voiciunea temperamentului, tăria vo-

* V. Croisset: *Les démocraties antiques.*

inții, luciditatea, elasticitatea inteligenții, spiritul public vast, cuprinzător, gusturile rafinate și subtile ale artelor frumoase, oratoria celebră, vitejia fără seamăn, încât cutezau să se opună sutelor de mii de Perși, patriotizmul ideal, bogăția imensă... Toate aceste sunt fructele alese ale democrației.

Cum se explică această surabundență, bogăție sufletească și materială? Drumul este ușor de găsit. Căci odată ce cetățeanul are libertatea de mișcare, i se lărgeste și trezește *conștiința de sine, de drepturile și datoriile sale, de demnitatea sa*. Criticul Emile Faguet căutând geneza respectului de sine și de deaproapele în timpul revoluțiunii franceze dela 1789, ajunge la concluziunea că acest respect nemaipomenit izvorește din ideea de egalitate. Simțindu-se omul egal cu celalalt, îndată dă mai mult pe sine, e mai grav, simte ceva mai bărbătesc în sine, și vecinului egal îi va da mai multă cinste.

Reflexiuinea ce-o fac mulți cari consideră unele popoare de nemature pentru libertăți prea mari, n'are temeiul. Asigură numai cetățenilor condițiile unei vieți ideale, și vei vedea în scurtă vreme roadele, mai ales când poporul respectiv este un material ales, bine înzestrat, cum este poporul românesc.

O a doua urmare a democrației izvorește, ca și toate celelalte cari vor fi amintite în rândurile dela vale, din această conștiință vie de drepturile și datoriile sale. În raporturile cu vecinii, precum și în situațiunile de răspundere față de binele obștesc, cetățenii vor observa un viu sentiment de echitate și dreptate. Vor încetă abuzuri cu poziții de putere și averi publice, înșelătorii, delapidări, deci o întreagă stare de anarhie care însă este inevitabilă într-o situațiune politică de favor. O democrație liberă naște *virtuți cetățenești*.

Alte urmări ale acestei stări democratice de spirit vor fi nașterea sentimentelor de jertfă, abnegație, de *serviciile*

publice pe cari trebuie să le facă toți cetățenii; patriotismul este atunci nu numai o abnegațiune pură, ci o deducție logică din niște stări reale, un obligament firesc.

Dar cel mai mare avantaj al democrației se va vădi în cuprinsul sufletesc propriu al omului, îmbunătățiri noi se vor petrece în spiritul său, va simți imbolduri noi, instinctul nobil al cinstei, al hărniciei, al respectului. Se va petrece în lumea sa interioară o renaștere adevărată. De aici îndemnul spre a-și cultiva sufletul și mintea, dorul de carte, de lectură, de lumină de școală. Într'o țară democratică școala ajunge la culmi de înflorire, cum vom dovedi.

Și în urmă, o altă consecință prețioasă a democrației este promovarea interesului material. Deodată cu conștiința sa dezvoltată omul se va trudi să aibă o gospodărie, căsnicie mai ca lumea, mai îngrijită, ceva podoabă, curățenie mai mare, igienă mai multă. El se va interesa să cultive câmpul cu mai multă destoinicie ca să-i pună la probă facultățile de rodire, facultăți sporite și de mâna sa proprie, căci va căuta să îngrașe, să lucreze rațional și intenziv ogrorul său.

Ori să inversăm starea de lucruri: numai deodată cu aceste condiții de înflorire individuală sosește și progresul cel mare. Deci o schimbare de regim în sens liberal, coordonată cu inițiative largi de îmbunătățire socială *pentru cei de jos*, provoacă un nou curent, de care depinde totul, de *îmbunătățire de jos în sus*.

*

Curentul acesta năvalnic al democrației care tinde să stabilească același nivel pe suprafața Europei, se poate considera ca stimulentele cel mai caracteristic care a provocat războiul mondial și care a fost intensificat de acest războiu, în care greul preponderant l-au dus masele mari, în parte înlăturate dela posibilitățile luminii. De ce n'ar fi îndreptățite aceste clase de temelie ale societății să se bucure de mai mare libertate de mișcare, de toată considerația, sprijinul,

încurajarea, de ce nu s'ar întinde raionul lor de activitate și n'ar luà parte activă la afacerile publice? În Franța se pretinde cu drept cuvânt la orice rezolviri de afaceri obștești *asentimentul* claselor de jos, înlăturarea oricărei presiuni centralizătoare, aruncarea răspunderii asupra tuturor fiilor țării în toate actele decizătoare asupra viitorului.

Desvoltarea rapidă a individului presupune existența condițiilor între cari calitățile sale inerente pot fi scoase la lumină, utilizate. Presupune o împărțășire a luminii în școală, întrebuițarea limbii materne în toate ramurile vieții publice naționale, exercițiul desterităților sale naturale în munca rațională a agrului, utilizarea eficace a materiilor prime prin industrie și comerț propriu, spiritul de întreprindere, inițiativă, conștiința vie a rolului său social, politic? Prin democrația socială am ajunge ce-am dori, căci n'ar mai fi nici o piedecă în calea întăririi ființei noastre etnice. „Progresul societății — scrie Guizot — constă peste tot în a schimba omul însuș, a-l face *capabil de libertate*, adecă în stare să se guverneze singur după rezonul său“.¹ Promovându-se interesele mari ale cetățenilor români, se promovează însele rosturile mari ale țării. În rezumat, această promovare este pendentă de *capabilitatea de libertate* a cetățenilor.

Când este omul liber? Un mare aderent al ideilor democratice, pe la jumătatea secolului trecut,² răspunde: „omul nu este într'adevăr liber decât atunci când ia parte la conducerea țării sale“, când el este „guvernat prin funcționarii la a căror alegere a contribuit, nu prin autorități constituite mai presus de el, și ajunge să fie *cetățean* nu *supus*“. Iată deci opinia unui om de autoritate care a luptat mult pentru traducerea în realitate a ideilor democratice cari duc la progres incontestabil. Asupra efectului prim și

¹ Guizot: *Histoire de la civilisation en Europe*.

² Laveleye: *Le gouvernement dans la démocratie*, Alcan, 1891, vol. I, pag. 273.

cel mai considerabil Laveleye scrie: „democrația fortifică dragostea de patrie, atunci patriotismul este o formă de egoism“, „poporul francez n'a început să iubească Franța decât după revoluție, iar de atunci încă a adorat-o“. Democrația implică în sine lărgirea dreptului de vot, exercițiul sufragiului universal: „o clasă nereprezentată este mai adesea o clasă neapărată“ — scrie acelaș savant democrat. Prin sufragiul universal cetățeanul își are puterea sa de legitimă influență asupra cursului afacerilor de stat, prin el „face adevărată școală de educație politică“, „începe să se intereseze de afacerile statului căci știe că sunt ale sale“. În consecință democrația aduce cu sine acea reviviscență a spiritului cetățenesc, elasticitatea, spontaneitatea, cari îi fac posibilă o repede înțelegere a împrejurărilor, inițiativa pentru a-și apăra interesul său particular și pe cel obștesc. „Trebue să se ocolească înăbușirea spontaneității indivizilor fără de care nimic nu se face“.¹

Statul nostru este un stat poliglot, deci problema noastră are un ascuțiș cu mult mai mare, suscită o atențiune mai încordată și pretinde o lămurire detaliată asupra posibilităților progresului într'un astfel de stat, asupra raporturilor dintre grupele de omogenități pe cari le avem aci. Indivizii se găsesc într'o anume societate, îi leagă laolaltă comunitatea de limbă, de tradiții, de năzuinți, de necesități sufletești și materiale. Între ei dominează un anume spirit public de calitate deosebită, izvorit dintr'o viață seculară comună, din calitatea etnică a societății, din împlinirea intereselor ei într'un ton armonic. Când deci o astfel de societate ori mai multe societăți, se află într'un stat — care iarăș este o societate, însă înzestrată cu „puteri nelimitate“ — trebue să se socotească cu toți factorii de viață, cu toate funcționările morale și materiale ce se află în mijlocul societății respective. Sociologul german Vier-

¹ Emile de Laveleye: *La Prusse et l'Autriche depuis Sadowa*, Hachette, 1870, vol. II, p. 59.

kandt scrie: „întrucât oamenii au o sumă de dorinți și năzuinți comune, ei constituiesc o societate“, „statul se sprijinește pe societate, pe puterile ei“.¹

*

Se impune fixarea noțiunii societate sau națiune pentru ca să putem mai departe clădi, deasupra, materialul viitor. Omul nu se naște ca o ființă izolată, cu prerogative și obligamente speciale, în sensul *drepturilor omului* cari au jucat un rol faimos în revoluțiunea franceză. Ci vede lumina zilei în mijlocul alor săi, într'un mediu hotărât, într'o societate cu anume obiceiuri, pretensiuni, o anume atmosferă morală respiră, presionează asupra lui, îl influențează. Există deci o *solidaritate* socială între oameni, numită cu un alt cuvânt *interdependență socială*. „Conștiință individuală nu există, căci ea este produsul unei conexiuni de împrejurări și condiții în cea mai mare parte sociale². Omul se consideră pe sine solidar cu alți oameni deopotrivă lui, cari fac parte din acelaș grup social. Umanitatea constă din grupuri sociale, cari în diferite timpuri au fost diferite. Grup social a fost la început *horda*, în care oamenii duc o viață comună, fără să aibă locuință stabilă, dar strâns laolaltă de necesitățile apărării și subsistenței comune; *familia*, grup mai integrat, pentru că la solidaritatea născută din apărare și subsistență comună se mai adaugă legăturile de sânge și comunitatea religiunii; *cetatea*, grup de familii având origine, tradiții și credințe comune; iar grupa cea mai modernă o constituie *națiunea*, formă prin excelență a societăților civilizate, și a cărei constituțiune este datorită factorilor foarte diferiți: comunitatea de drept, de limbă, religie, tradiții, lupte, înfrângerii și biruințe.

¹ Vierkandt: *Staat u. Gesellschaft*, Berlin 1916, pp. 27—28. Aci Vierkandt nu consideră societatea ca grupă omogenă de indivizi, în sensul nostru, ci întregul vieții sociale în raport față de stat care ar fi o „societate cu puteri nelimitate“, desigur neexact.

² Drăghicescu: *Din psihologia poporului român*, Alcalay, 1907.

Umanitatea este constituită deci din acele grupe sociale complexe cari se numesc națiuni.

Elementul de căpetenie care este fermentul ce închiagă laolaltă mulțimea părților constitutive ale unei națiuni, cum atât de strălucit a argumentat Renan, trebuie căutat nu atât în comunitatea autorității politice, a dreptului, limbei, religiei, — cari nu sunt decât elemente secundare — ci în comunitatea tradițiilor, a necesităților și aspirațiilor. „Umanitatea, s'a zis, este făcută mai mult din morți decât din vii. Amintirea luptelor trecute, a triumfurilor repurtate și mai ales a *înfrângerilor suferite în comun*, a contribuit mult la crearea și precizarea conștiinței de solidaritate națională“. „Comunitatea aspirațiilor și necesităților actuale, sentimentul rolului pe care oamenii unei națiuni trebuie să-l împlinească în comun în lume, trebuința de a apăra un patrimoniu comun de idei, de bogății intelectuale și materiale, toate acestea mențin și cresc zilnic coeziunea socială. De altă parte, membrii unei națiuni sunt mai ales uniți între olaltă prin legăturile solidarității, prin diviziunea lucrului“.¹

Aceasta este noțiunea largă și precisă, fixată de știința modernă, ce se dă societății-națiunea, *neamul*.

Teoria interdependenței sociale se ridică estăzi la valoarea unei doctrine. Cu toate aceste, cum vom vedeă, principiile individuale ale revoluțiunii franceze nu pot fi total disconsiderate, căci își au și ele efectul lor salutar. Îndeosebi ceeace trebuie să remarcăm ca un rezultat bun al acestor principii, este limitarea puterilor statului, care se părea a fi o societate-monstru cu atribuțiuni nelimitate, cum crede și Vierkandt, ceeace ar fi o incorectitate, un abuz nejustificat. Nu statul este atotputernic, ci el stă în funcțiune de societate, el este un produs, un organ al societății, a cărei fizionomie o împrumută. Statul nu poate face dela sine nimic, fără asentimentul societății.

¹ Léon Duguit: *Manuel du droit constitutionnel*, 1911, pp. 52—53.

Democrația germană începe să se înzestreze cu atribuțiile unei democrații adevărate. Lupte decurg în zilele noastre cu înverșunare. Terminologia corespunzătoare se stabilește încontinuu. Democrația germană pretinde un stat care să aibă un caracter social (genossenschaftliches Wesen), să fie cât mai reprezentativ (Volkstaat), în opozițiune cu statul de caracter feudal (herrschaftlicher Charakter) care face o politică biurocratică (Obrigkeitsstaat—Kabinettspolitik). În ordinea de idei a democrației germane actuale ce se înfiripează, statul are să fie pendent de societate, oglinda fidelă a construcțiunii, forțelor și nevoilor ei. (Der Staat bleibt hinter der Gesellschaft).

Să mergem și mai departe cu stabilirea raporturilor dintre stat și societate în general. Statul este organul societății, autorizat cu menținerea ordinii, cu percepțiunea dărilor, dispunând și de mijloace de retorziune față de contravenienți. Dar, cum foarte bine observă un organ de publicitate, „pe scara valorilor omenești el (statul) are un caracter subordonat; el nu-și are ținta în sine însuși; el este un mijloc destinat să permită individului să se desvolte liber și să-și desfășoare întreaga sa personalitate morală; sunt valori superioare statului, aceste sunt înaltele valori de conștiință morală în fața cărora statul trebuie să se plece”.¹ Nu poate fi statul un scop, o țintă finală, ci numai un mijloc, o posibilitate de a ajunge la perfecțiune viața individului și a societății omogene al cărei membru este un individ. E falsă concepția că statul ar avea de țintă o constituire și regularizare a societății după un plan ideal; statul nu este peste societate, ci mandatarul, delegațiunea, productul societății. El nu este infalibil. „El nu poate impune ideile și moravurile pe cari le afecțiunează“, „nu poate forța să se ducă o viață, mai cuminte, mai justă, mai sănătoasă“. Atribuțiile sale se opresc în fața sanctuarului voinței omenești. Dar el poate: să înlăture

¹ *Journal de Genève*, 29 Sept. 1915.

obstacolele fizice prea puternice, pentru a face să domnească buna ordine în lucrurile usajului comun, să prevină tulburări materiale. Dacă vreodată se amestecă în „l'ordre intellectuel et moral“, el trebuie să fie foarte scrupulos și cu un profund respect față de libertatea omenească.¹

Incursiunile statului în structura intimă a societăților, ingerințele de tot felul, sunt dăunătoare, ele provoacă nemulțumiri, desorientează și desechilibrează starea de spirit prin ceea ce se pregătește anarhia.

Este o tendință îmbucurătoare, care prinde să cucerască spiritele în toate țările, și care desigur că o să triumfeze, deodată cu dreptatea socială înfăptuită, cu ridicarea moralului public la un grad mai înalt. Democrația tinde să înlăture arbitrarul și să introducă viața publică sănătoasă și guvernarea ligitimă. Consecințele vor fi foarte rodnice, masele mari de jos vor fi chemate la o viață nouă din starea de inerție și lipsă de orizonturi mai largi ale vieții. Clasele sociale nu vor mai fi despărțite prin adânci prăpastii morale, ci se vor apropia, vor recunoaște reciprocitatea funcțiilor lor, se vor sprijini mutual și vor fuziona reîmprospătând energiile cu sânge nou, — progresul va primi astfel resurse nouă, elanuri proaspete, fermente cari vor înoi fața și structura societății.

Idealul social va fi mai aproape de realizare. Dela popor la popor se vor stabili raporturi de respect și de ajutor, chestiunile comune se vor rezolvi prin compromisuri pașnice.

În sens sociologic deci, statul reprezintă diagonala stărilor de spirit și puterilor materiale ale societăților. El nu este un monstru cu puteri nelimitate, un stat-idol, stat-Dumnezeu. Democrația este un corectiv aspru și just al unei concepțiuni îmbătrânite și false despre stat.

*

¹ Leroy-Beaulieu: *Le travail des femmes au XIX-e siècle*, Charpentier, 1873, pp. 195—6.

Epocele de înflorire ale istoriei sunt străbătute toate, de un avansat spirit democratic. Cari sunt semnele exterioare sociale ale acestui spirit, ne vom convinge urmărind cursul civilizațiunii în Franța, sau epoca de consolidare a Germaniei. Credeul marelui bărbat de stat von Stein, a fost „desființarea nedreptăților regimului feudal, emanciparea țăranilor, introducerea impozitului egal și proporțional, lărgirea privilegiilor orășenești și augmentarea independenței administrațiilor locale“.¹ Principiului metternichian care era: „totul *pentru* popor — nimic *prin* popor“, von Stein a opus principiul sănătos: „eu consider de însemnătate deosebită să rup stavilele prin cari birocrația a împiedecat avântul activității omenești. Trebuie să obișnuim națiunea să-și administreze însăș afacerile sale“.² Ori principiul care a stăpânit mintea marelui bărbat de stat a fost *principiul autonomic*. Prin reformele largi ale lui von Stein s'a pus piatra de demarcațiune a unei noi faze istorice a poporului german, „substituind despotismului luminat și tirăniei feudale un regim de autonomie națională tot mai largă...“ „El acordă orașelor o largă autonomie municipală, și se străduie să sustragă comunele rurale de sub dominațiunea exclusivă a aristocrației. De sus în jos, pe scara administrativă, plănuiește să organizeze cooperația poporului cu guvernamentul“.³

Întreagă opera lui von Stein avea să rezulte formidabila putere a imperiului german și relevă un adevăr asupra căruia nu poate fi aruncată nici umbră de îndoială, că adică, interesele societăților pot fi servite numai efectiv prin forma de guvernare autonomă, de administrație independentă locală, doar numai prin acest *sistem* de descen-

¹ Laveleye. *La Prusse et l'Autriche de puis Sadowa*. Hachette, 1870, I, p. 40.

² Vierkandt, o. c. p. 36.

³ Henri Lichtenberger, *L'Allemagne moderne, son evolution* Flammarion 1915, pp. 81—82.

tralizare poți să cunoști necesitățile poporului și să-l faci să se intereseze, poporul însuș, de satisfacerea lor. Sistemul centralizător duce fatal la o vlăguire și inerție sufletească, la desinteres și amorteală, ceea ce nu este nici în interesul individului, dar, evident, nici al statului. Prin descentralizare, democratizare liberală, deschidem ușa largă tuturor inițiativelor, talentelor de întreprindere cari sunt ascunse în masele mari populare, încurajăm și fortificăm spiritul public.

Italia, cu nenumăratele sale stătuțe, republici mici, a păstrat în sine scumpe mine adevărate, energii mari populare ascunse, cari apoi s'au desvălit când s'a creat unitatea ei. Spania atunci a purtat sceptrul civilizațiunii, când se constituia din provincie mici independente, cu orașe mari înfloritoare, ce-și duceau viața lor particulară nesupărate de nimeni, scutite de lupte și sfășieri religioase, sub dominația blândă și pașnică a Arabilor. Autocratismul unui Filip al II-lea în Spania și Ludovic al XIV-lea în Franța, adevărat că a reușit, prin centralizare, să provoace înfloriri de civilizație, dar aceste înfloriri n'au fost durabile, pentru că nu s'au făcut pe temelii adevărate, trainice. Precum au fost de repezi urcările, astfel de precipitate au fost și căderile. Spania s'a înfundat într'un întunec de secole, vlăguită și neputincioasă până în zilele noastre. Iar epocii lui Ludovic a succedat revoluțiunea înfricoșată, care a re-negat toată opera sa. Ambele domnii sunt avertismente temerare. Toată viața, bogăția, artele, se concentrează la curte, în schimb însă extremitățile organismului se vlăguiră, periră, și până astăzi se văd ruinele.

Democrația eschide astfel de greșeli, ea dă garanțe și posibilități de înălțare organică, pe baze puternice, a edificiului social. Ea nu poartă în sine germenul distructiv ca formele de guvernament despotice, ci ea oferă elemente constructive, de aci legitimitatea și durabilitatea operei sale.

IV.

Împrejurările culturale la noi în Ardeal, luate sub analiză, ne oferă un spectacol trist, sunt într'o stare de patriarhalitate. Un popor de patru milioane de suflete n'avem o universitate, licee nu mai multe decât patru, nici o trupă teatrală permanentă, viața publică dripită în urma eșecurilor suferite în luptele zadarnice, și, se 'nțelege, că va lipsi și coroana civilizației — artele. Cultura presupune stări de îndeletniciri continue, de tradiții, de mediu de liniște. Ea nu se poate înfiripă acolo unde organismul social-politic nu este consolidat. Înflorirea culturală cere condiții, existența anumitor factori indispensabili.

În viața noastră publică un singur ram de activitate s'a dezvoltat, ziaristica, ce a ajuns deja culmi în trecutul recent. Ea singură a pătruns în toate straturile societății, a făcut să vibreze sufletul mulțimii, să aibă un anume puls, să se încălzească la flacăra aceloraș ideale. Ziaristica este singura expresiune liberă a tuturor năzuințelor de înălțare obștească, ea a fost chemată să suplinească toate lipsurile și să facă educația culturală, socială și politică. Dar nici ea nu se bucură de o atmosferă priincioasă din cauza regimurilor aspre de cenzură cari au suprimat glasurile de nemulțumire ale organelor opiniei noastre publice și mulți dintre purtătorii idealști ai condeiului au luat drumul temnițelor întunecoase.¹

¹Decând cu războiul presa românească din Ardeal a amuțit aproape cu totul. Au încetat organele de publicitate Românul, Gazeta Transilvaniei, Libertatea, Foaia Poporului, revistele Luceafărul, Cosinzeana, Pagini Literare. Dintre cele ce mai apar doar Drapelul din Lugoj își ține firea și a rămas singurul organ care salvează atitudinea curată a Românilor din Ardeal. Cu 1 Ianuarie apar alte două organe de publicitate săptămânale: Gazeta Poporului în Sibiu, care face și politică, și Lumina în Caransebeș, pentru cultură numai, cari sunt binevenite și vor susține cât de cât curentul atât de încercat al poporului nostru.

Pentruca fracțiunile culturii să se împuternicească, trebuie ca exercițiul limbii să fie nelimitat. În școală, în administrație, la judecătorie, în comerț, la privilegiurile de gustare a plăcerilor intelectuale, limba să n'aibă nici o restrângere în întrebuintărea sa. Ea este instrumentul viu prin care se propagă ideile, simțirile, cunoștințele de tot felul. Ea crează acea concesiuone sufletească ce distinge pe un neam de altul. Ea solidarisează pe oameni și le trezește conștiința națională. De aceea ea va fi oglinda fidelă a geniului național și trebuiesc înlăturate stavilele cari se opun folosirii și îmbunătățirii ei. O limbă mlădioasă, bogată, ușoară, capabilă de a cuprinde conținuturi variate și largi de idei și simțiri, poate avea numai un neam cu rezorturi sufletești prețioase, neam cult. Aceste calități le au limbile acelor neamuri, cari își au culturile lor naționale vechi, căci numai lucrul secolelor poate da unei limbi străluciri de acele. O limbă, însă, care nu s'a putut întrebuintă în toate domeniile vieții publice, n'o să aibă nici cel puțin ortografia deplin stabilită, cum este limba românească. Ceva nătâng și greoiu simți în stilul românesc ce nu poate avea acea limpezime și claritate de expresie, lapidaritatea învesmântării unui fond de cugetare, ca de pildă limba franceză, lucrată de șase secole în universități... Din limba unui popor poți deci deduce ce grad de desvoltare a ajuns, ce bogăție de noțiuni are, căci mulțimea noțiunilor tradează mulțimea necesităților. Ba, din structura unei limbi poți cunoaște spiritul public al unui neam, virilitatea sa sufletească, stăruința, continuitatea sforțărilor, ori lipsa sa de energie, discontinuitatea acțiunilor sale. Poți afla chiar direcția politică pe care o urmează neamul respectiv. Cum istoria neamului nostru este atât de fragmentală, întreruptă de evenimente cari i-au răpit posibilitățile unei vieți tihnite, pașnice, de o direcție sigură, limba încă va fi mărturie vie pentru diferitele epizoade istorice.

Limba, literatura și toate formele culturii, pentruca

să-și deschidă floarea lor, este necesar mediul propriu înfloririi. Dacă n'avem universități, licee, așezăminte culturale, n'avem să aruncăm imprecășii asupra noastră numai, doar n'au lipsit bărbații cari să scoată în trecut la iveală necesitatea lor; ci trebuiesc învinuite regimurile cari n'au văzut cu ochi buni ridicarea noastră, cari urmăreau alte ținte, aveau concepții roase de rugină despre rolul statelor și rostul neamurilor. Scopurile publice au fost streine de duhul liberal care ar fi promovat cultura națională a popoarelor.

Problema culturală este pendentă, deci, de problema politică. Cu introducerea regimului cu vederi largi, umane, în chip firesc se rezolvă și problema culturală. Democrația care a făcut în decursul războiului actual progrese uriașe, corege concepțiunile bărbaților de stat, atât de greșite în trecut și mătură zăgazarile răsturnate de potrivnicii culturilor naționale.

Iată deci importanța factorului politic pentru promovarea culturii. Un adevăr ce trebuie fixat și care ne va lămurii mult problema.

V.

Să cercetăm și starea economică și să scoatem și de aici un adevăr, care să ne arunce lumina trebuitoare asupra complexului problemei cu care ne ocupăm. În viața noastră publică sunt bărbați de valoare cari susțin teza, că lupta militantă politică trebuie luată dela ordinea de -zi, ori cel puțin încetinată. Această luptă, raționează ei, reclamă jertfe prea mari și ea, cum nu poate repurtă succese, ci o duce din dezastru în dezastru, pregătește o stare de acalmie și descurajare. Mai eficace, cred ei, o luptă culturală, iar alții una economică. Să nu se uite însă că acelaș scop îl urmăresc și bărbații nostri politici. Ei se consacră politicei active, numai ca să înlătore pedecile ce se pun în calea desvoltării noastre naționale ca cultură, fortificație economică și conștiință cetățenească. Și unii și alții sunt de bună credință, însă prioritatea importanței o are problema politică, nu cea culturală, căci atâta vreme cât nu poți răsuflă și mișcă liber, niciodată n'o să se trezească în tine lucrurile artei și bunăstării materiale. Dar să ne ocupăm în detaluri cu concepțiunea economică.

Bunăstarea materială nu poate fi considerată ca scop, ci numai ca mijloc pentru împuternicirea națională a unui popor. Din frecările vieții zilnice ne putem convinge, că nu ceice dispun de cele mai mari bogății, se pun în slujba binelui obștesc, ci acei cari au conștiința mai clară a intereselor obștești. Popoare ca cele scandinave, numai bogate nu pot fi numite, căci clima lor e rece, pământul sterp,

dar rari popoare să fie mai înarmate cu sentimentul dreptului și datoriei, decât poporul lui Ibsen și Björnson.

În părțile bănățene unde poporul nostru este mai bine situat decât aiurea, dispune de pământ mult și bun, totuș conștiința lui națională este mai slabă, și viața politică românească vegetează de vreme lungă, ba cel mai mult, acea regiune fertilă ne-a dat cele mai multe elemente guvernamentalizate și guvernamentalizabile, renegați. Deputați români cu program național de câțeva vreme nu-și mai fac apariția în parlamentul țării. Pe de altă parte, Ardealul sărac e mai bogat în conștiințe vii. Independența economică nu totdeauna rodește și o independență sufletească. De regulă cei mai bogați au să riște mai mult în cazul unei participări active în politica națională, deranjându-și legăturile cu administrația la ale cărei hatâruri și favoruri sunt avizați. O independență sufletească însă rodește totdeauna o independență materială; cultura îmboldește pe om să dea mai multă atenție agrului, să-l îmbunătățească; iar cultura știm că nu poate să se înfiripeze sub regimuri birocratice.

Năzuința, însă, de a acumula cu orice preț, bogăția mare, ca prin această bogăție să ridicăm masele mari la conștiință, demnitate națională, deci la o forță politică prin independență materială, nu poate fi îndestul încurajată, laudabilă. Aceasta însă este o politică demnă de tot sprijinul. Însă politica bunăstării materiale este o politică de valorizare târzie a dreptului. Munca enormă a îmbunătățirii economice pretinde timp, pretinde o întreagă pleiadă de oameni specializați, cari să trăiască în nemijlocită apropiere de țărănime, să studieze solul, situațiunea geografică locală, toți factorii productivi, și apoi să organizeze țăranii, să întemeieze obștii, cooperative sătești.

Noi vedem cu ochii cum țărănimea noastră astăzi se sustrage din ce în ce de sub influința cărturărimii noastre răslețe, că raporturile sunt tot mai vii cu administrația, că

escedentul de populație rurală se aranjează în fabrici și instituțiuni de tot felul industriale, rupându-se cu totul de viața de sat, și adoptându-se mediului strein.

Românilor din Ungaria le lipsește clasa de mijloc, industrială, clasa banului. Aceleași cauze cari au împedecat înflorirea culturii au contribuit ca să nu ia avânt nici viața industrială și comercială românească. În timpul când în Ungaria nu erau guverne centralizatoare și viața provincială, comitatensă și orașenească, își păstrau autonomia lor respectată, am avut și noi Români centre înfloritoare industriale ca în Brașov, Sibiu, Lugoj. Deodată cu restaurarea unității țării și cu inaugurarea sistemului centralizator a început să vestejească și industria noastră manufacturală. Industriașii nostri s'au văzut înlocuiți de marii fabricanți, a căror marfă de calitate felurită, până la cea mai slabă, și-a întins debușeurile într'o rețea imensă, încât a acoperit toată piața. Fabricile mari exploatează repede, adună materiile prime și le valorifică pe prețuri enorme, pentruca marfa lor să se întoarcă, în formă schimbată în mâinile producătorilor acelor materialuri prime ca lâna, pielea, lemnul, fânul, cerealele, etc.

Încercările de emancipare au fost astfel zădărnice. Puținele elemente românești cari se angajează în întreprinderi industriale și comerciale sunt timide, nu vor îndrăzni niciodată să voteze cu candidatul național, ca să nu-și primejduiască licența, și-și va afișa firma în „limba statului“, cum se zice, atât de nefiresc, căci limbă a statului trebuie să fie și limba românească, doar trebuie să fie egal îndreptățită cu celelalte limbi ale diferitelor națiuni componente ale statului. Așa se poate spune verdictul, aceste elemente sunt pierdute. Pânăce nu se face o îndreptare în situația politică, până atunci nu va prospera nici viața industrială, care conține nervul de îmbogățire a unui popor. Până atunci nu se vor putea înființa nici școlile de specialitate, cari n'au rațiune de existență. Numărul celorce

vor să se crească pentru clasa mijlocie, va fi atât de infim, încât nu se vor rentă eforturile de înălțare a școalei. Dragostea pentru îmbrățișarea carierelor de meseriași este ceva ce nu poate să se creeze din nimic, ci pretutindeni este un rezultat natural al conjuncturilor sociale de dezvoltare liberă, este pendentă astfel de spiritul ce guvernează țara, de constelația politică. „Libertatea favorizează producerea bogăției și acumulația bogăției face să fie dorită libertatea, ceea ce nu vrea să zică doar că țările bogate sunt și libere.“ „Fertilitatea solului nu dă oamenilor nici forța, nici curajul, nici dragostea de libertate.“¹ Aceste sunt adevăruri peste cari nu se poate trece.

Pentru a sublinia și mai marcat punctul nostru de vedere, n'am decât să trec în revistă acțiunile din trecutul imediat precedent războiului. Nu s'a scurs prea multă vreme când orașul Brașov pulsă de o puternică viață negustorească. Scheienii pregăteau postavuri renumite. În piața largă din jurul casei sfatului, prăvălii mari. Venind marea industrie streină, a amuțit repede viața patriarhală și produsele manufacturale au fost înlocuite cu marfa ieftină de fabrică, ce a prins să stăpânească succesiv și biruitor toată piața, iar prăvăliile românești cu marfă durabilă brașovenească au sucombat concurenței repezi. Din multele case industriale, cari făceau ocolul casei Sfatului, abia două mai există astăzi, Vestemean și Ieremia. Se aglomeraseră pe vremuri bogății enorme în mâinile Brașovenilor, dar astăzi nu găsești decât ruine, Românii sunt reduși în mijloacele de îmbogățire, s'au cufundat tot mai adânc într-o viață izolată, încât nepoții celorce huzurau de toate bună-tățile, azi pot ajunge cel mult ucenici în prăvăliile ce încercuiesc aceeaș casă a Sfatului.

Dar să aruncăm o reprivire asupra situației în care se află populația românească din părțile grănițerești. Este lucru știut că populația aceasta este cea mai viaoie, mai

¹ Laveleye: Le gouvernement dans la Démocratie, I, p. 168.

întreprinzătoare, care aducea mult ban de peste hotare, în urma sânguinții lor de păstori, agronomi și alte ocupațiuni în Țara Românească. Vitele și-le trimiteau în munții României cu pășunat de prisos. Sunt mai bine de 9 ani decând satul meu, Poiana Mărului, în apropiere de piatra Craiului, lângă Zârnești, nu se mai bucură de avantajul acesta. Se făcū atunci o lege strictă vamală, granițele fură închise și oamenii siliți să se restrângă în cultura vitelor, să vândă oile, și să susțină numai strictul necesar, un contingent redus, ca să-și acopere ultimele trebuinți. Ba trebuie să se vadă avizați la piață. Sărăcia fu inevitabilă, oamenii se încurcară în datorii grele, și situația lor s'a îngustat atât de mult, posibilitatea de mișcare s'a limitat, încât ei ajunseseră într'o criză economică adevărată. Cine este de vină pentru toate aceste? Incapacitatea oamenilor, ori a regimului politic intern și extern?

Orice eflorescență economică presupune capitaluri mari de întreprindere, reuniuni agricole, asociații de credit. Presupune pregătirea unui anume contingent remarcabil de oameni pentru o viață industrială în școli de specialitate. O clasă mândră și independentă de burghezi. Când n'ai mijloacele culturale la îndemână și nici regimul politic binevoitor, este eschisă existența ramului economic și industrial. Tot Laveleye spune undeva (o. c. p. 232): „nimic nu este mai favorabil producțiunii bogățiilor, decât un bun regim, și nimic nu este mai funest, decât un rău regim. Istoria tuturor țărilor și tuturor secolelor este martoră“. „Eu nu știu — zice Tocqueville — să poată cineva cită un singur exemplu despre vreun popor manufactoric și comerciant, dela Asirieni până la Englezi, care să nu fi fost un popor liber. Este doar o legătură strânsă și un raport necesar între aceste două lucruri: libertate și industrie“. „Libertatea este — zice Laveleye aiurea — fiica rezonului și mama bogăției“. Civilizațiunea, posibilă numai pe temelii democratice, consistă în ceeace spune un economist reputat: „desvoltarea

orașelor și clasei mijlocii, propagațiunea quasi universală a luminii, instrucției, extensiunea plăcerilor, înmulțirea (l'essor) ambițiilor individuale și familiare, perspectiva deschisă tuturora de a se putea ridica pe scara socială".¹

Pe de altă parte, odatăce este consolidată viața economică, ea-și va avea contra efectele sale salutare, ca un fel de recompensă a jertfelor aduse pentru ea. Există deci și în lumea fizică un fenomen identic celui din lumea morală, nu se perde nici o energie, ci reapare într'altă formă. Fapta bună cucerește, te face să imitezi, te obligă să fi bun, să răspunzi cu bunătate.

Am statornicit până aci pendența puterii economice de regimul politic. Nu este nici o greutate să stabilim avantajile puterii economice, din punct de vedere politic. Înmulțirea posibilităților de îmbogățire are ca urmare o înmulțire a necesităților, pretențiilor indivizilor. Pentruca să împace nouile nevoi ivite, omul trebuie să desfășure energii noi, să-și însușiască apucături, abilități noi. Conștiința sa politică se va lărgi, cercul de vederi se va extinde și individul va fi atent să-și apere interesele sale în fața oricărei autorități, deci și în fața autorității politice ca una de care depinde aproape totul, dupăcum am văzut din argumentarea de până aci. *Aproape* totul zic, pentrucă nu este putere care să se atingă de bunurile câștigate prin sudoarea feții tale, iar inalienabilitatea acestor bunuri este asigurată prin lege. În chip firesc, odatăce tu ai independența economică, ești o forță la care contează statul, care trebuie să se bucure de energiile răsărite din lăuntruul său, pentrucă ele-i constituiesc puterea și prestigiul. Conștiința independenței acesteia materiale însă foarte cu greu se câștigă, trebuiesc ani mulți de exercițiu liber al drepturilor politice, până să ai *scoala politică* ce te nvață să-ți aperi interesele tale, să ai deplina conștiință a rolului tău. Bunăstarea eco-

¹ Paul Leroy-Beaulieu, *La question de la population*, Alcan 1913, pp. 184—5.

nomică numai atunci este o posibilitate de progres, un pas înainte, când ea este o armă, un mijloc ce să-ți treziască conștiința și demnitatea de tine însuși, când te face să-ți înțelegi rolul tău în societate și stat, când îți sporește pretențiile de cultură, când dă naștere la energii noi în sufletul tău, deci când te ajută să te perfecționezi, să te faci *om*, în înțelesul întreg al cuvântului. Această bunăstare o vrem, nu una stearpă ce-și are scopul în sine însăși, și n'aduce nici-un rod ce să rămâie, cultural, moral, intelectual, care să fie moștenire cinstită și trainică, adevărată avere neperitoare pentru vremile viitoare.

VI.

Al treilea factor al civilizațiunii este factorul cultural. Ținta ultimă a vieții indivizilor separați, ca și a vieții popoarelor și umanității, este o cultură superioară, plină de toate luminile rațiunii omenești și de toate virtuțile sufletești. Atât organizațiile economice, industriale, cât și cele politice — statele — toate au o rațiune de a fi numai dacă fiind cătră împlinirea idealurilor mărețe și veșnice ale culturii omenești.

Este greu să se poată da o definițiune completă și exactă a culturii. Dar ea poate că nici nu necesitează o sforțare prea mare pentru a-i preciza cuprinsul în câteva cuvinte, propoziții, căci ea se poate exprima printr'un singur cuvânt, *idealul* suprem al omenimii.

Dacă voim să dăm detaluri precise acestei noțiuni vaste, trebuiesc complete volume, căci nenumărate, infinite sunt posibilitățile culturii. În acest studiu ne ocupăm doar cu câteva modalități, mijloace de cultură, pe cari le putem scoate din istorie, din conjucturile actuale de tot felul și mai ales din studiul sociologiei, care se ocupă cu fenomenele sociale, cu structura societății lor de toată natura.

Deja până aci am putut statornici cele trei mari etape ale culturii peste tot: *cultura individuală*, care nu-i posibilă decât punând în relief calitățile unui grup de indivizi omogeni, de comunitate de limbă, lege, obiceiuri, întâmplări de bucurii și dureri din trecut, năzuinți identice în viitor, deci această cultură individuală nu poate fi decât *națională*; iar totalitatea culturilor naționale constituiesc averea comună a omenimii, *umanitatea*, care cu atâta e mai variată și puternică, cu cât mai puternice și variate sunt culturile naționale.

Sub viața publică a unui neam, înțelegem cultura sa națională, spiritul culturii sale naționale, defectele, calitățile și direcțiunea acestui spirit. Iar spiritul public al unei culturi nu se poate închipui să se înfiripeze și întărească fără școală. De aceea când vorbim peste tot de cultura unui popor, îndată ne întrebăm oare ce mijloace de luminare are, care e situația școlară a lui.

Iar că noi ducem o așa de înțefită luptă pentru o democrație adevărată o facem, pentrucă este un adevăr incontestabil că democrația, în înțelesul ei verificabil, dă satisfacție completă școlai, o reintegrează în drepturile ei firești, o face *educatoare obștească* în deplinătatea cuvântului.

Pentru lămurirea problemei școlare, și a întregii probleme puse de noi în aceste pagini, ne vedem necesități să stabilim fondul democrației adevărate, să popularizăm conținutul ei genuin, acurat, înlăturând atribuțiile tendențioase adăogite cu vreo intențiune externă și cad astfel în afară de ființa organică a democrației. Acum avem deja toate elementele cari ne ajută să precizăm cuprinsul democrației.

Pe continent întâiașdată Franța, cu o iuțeală vertiginosă, rupând firul istoric în timpul revoluțiunii celei mari, s'a democratizat. Adecă, ce s'a făcut atunci? O razzia a claselor sociale, castele și sectele au perit, s'au răsturnat principiile de ereditate și de privilegii de clase, și toți locuitorii Franței, în temeiul drepturilor naturale imprescriptibile ale omului, s'au declarat egali întreolaltă.

Idea egalității este idea care primează în democrație. Adevărat că principiile individualiste franceze au suferit schimbări radicale — fără să-și fi șters însă cu totul însemnătatea nici astăzi, dupăcum am văzut — și a prins tot mai mult acreditare doctrina modernă a interdependenței sau solidarității sociale, căci egalitate geometrică nu poate există și deosebirea dintre pungaș și omul de omenie, dintre cuminte și idiot, merit și ignoranță, dintre bogăția strânsă

cu sudoare și vrednicie și sărăcia leneșului, va persista în veci, întocmai ca varietatea capacităților și profesiunilor. Dar nu acest fel de egalitate înțelege democrația, ci egalitatea în fața legii ca expresiune acurată a dreptului, deci *egalitatea în fața dreptului*. Toți oamenii au dreptul să fie protejați de legi drepte, cu aceeași forță, să se dea garanțe de autonomie a persoanei și proprietății, și să se dea posibilități de dezvoltare calităților, însușirilor sufletești. Nu toți oamenii, deci, pot avea aceleași prerogative sociale, curat lucru, dar toți pot participa la viața publică în măsura capacității, și serviciilor pe cari le pot împlini.

Până înainte de revoluțiunea franceză și până la dispariția iobăgiei din celelalte state europene, lumina cărții eră limitată, restrânsă în cercuri mici, masele mari ale societății erau ținute în ignoranță, eschise dela împărtășirea ei. Prin democratizarea statelor ce se impunea însă, ca o necesitate irrezistibilă de a deslănțui forțele vii, energiile și talentele pămurilor de jos, cu tumultul jâșnitorilor de izvor, cari reușesc să spargă coasta muntelui, școala fu introdusă ca o instituțiune a futurora.

Este un drept imprescriptibil al omului să-și cultive însușirile sufletești, să-și îmbogățiască materialul conștiinții, pentruca să-și crească personalitatea sa, să poată face mai mult bine obștesc, să fie cetățean cu conștiința luminată, ca să fie o mândrie a țării, să se străduiască să reprezinte și apere cât mai bine interesele publice. O ierarhie nouă, cea întemeiată pe merit și pe talent, începe să se constituiască pe ruinele ierarhiei de naștere, nobleță, bogăție, privilegii de tot soiul. În toate formele de putere ale statului, administrativă, legislativă și judecătorească, numai adevărații reprezentanți — într'o față democratică, — aceia cari întru-chipează însușirile generice ale societății, căreia-i aparțin prin limbă, sânge și aspirații, vor fi chemați să rezolve problemele și cărmuiască interesele cu consecinți decizive asupra progresului poporului.

Pănăce, pe timpul întunericului din evul mediu, numai o pătură subțire, a aristocrației, gustă deliciul literaturii în câteva saloane, deodată cu era nouă, curentul democratic reabilitează spre cei de jos, lumina străbate cu efuziune caldă și binefăcătoare la ei, le scutură sufletul de zgură, îi alintă, îi înveselește prin plăcerile ei intelectuale și morale, le fructifică mintea și-i cucerește pentru idealurile înalte și vecinice ale culturii.

Democrația nu va să zică o incurziune a celor neexperți, necopși în câmpul culturii, o năvală a leneșului ori brigandului asupra proprietății celor harnici, a da buzna asupra cârmei politice. Nu. Aceste atribuții sunt false. Democrația însemnează: crearea condițiilor de validitate pentru oricine. Căci tu n'ai dreptul să dispui de altul, să-i aservești, imobilizezi mintea, n'ai dreptul să-l oprești dela lumina cărții, n'ai dreptul să-l fii rob pe moșia ta, când el avându-și moșie proprie, știe să și-o utilizeze cinstit și dibaciu și să aducă mai mult folos public, nici nu-l poți reține, dacă are o minte bine înzestrată, dela diriguirea afacerilor publice. Democrația, ocrotind legea pe toți în chip egal, pune temeuri noi vieții publice, temeuri mai drepte, mai durabile, căci pot ieși la iveală toți cei buni, cei drepți, cei talentați, cei de omenie.

Scoala deci, este acea instituțiune prin excelență a democrației, care prilejește oricărui om puțința să-și vădiască însușirile intelectuale de tot felul, c'apoi să poată face serviciul public în măsura puterilor sale.

Se'nțelege, toate statele au fins să aibă cetățeni cât de ageri, trecuși, strecurați prin felurile de învățământ inferior, mediu, superior, dar mai ales au dat toată atenția învățământului poporal. Care stat n'are ambiția să aibă cetățeni cât de luminați?

Și cum se poate întâmpla, că astăzi Românii din Ungaria, conform proiectului de lege al ministrului Vázsonyi, abia dau 9·1% alegători (cu $\frac{1}{2}\%$ mai mult decât sub re-

gimul Tisza...), de ce poporul nostru are cei mai numeroși analfabeți? Nu-i poporul nostru iubitor de carte? Sunt Românii cel mai retrograd popor?

Nu. Poporul român este cel mai bun și nobil material al țării acesteia. Dar analfabetismul se explică din cauza problemei școlare românești, rămasă până astăzi nerezolvită, într'un stadiu tulbure, haotic. Niciodată țăranul român n'o să știe carte, până nu i se dă puțința s'o facă în limba maternă; de nu i se va da, poporul nostru are să fie perplex, fără dragoste de carte, retrograd, analfabet, incult, spre rușinea țării, pe lângă a noastră.

În situațiunea de astăzi, cărturării noastre dela sate și orașe i se impune datoria să învețe pe țăranul român să scrie și să cetească; să se institue cursuri sistematice, să *improvițăm școala obștească*.

Toți trebuie să coborîm între țărani, ca să stărpim buruiana rea a analfabetismului. Mândria noastră de popor să ne îndemne la această muncă desinteresată. Pentruca poporul român să nu fie exchis dela viața publică, să nu fie cel mai lipsit de drepturi și în scurt timp să spörim numărul cetitorilor și scriitorilor. Legea ne dă dreptul la aceste cursuri. În doi ani să nu mai fie analfabeți români printre cei trecuți de 20 ani.

Să nu abdicăm. Ci cu sânge rece pe lucru. Ultimul rest de drept să-l folosim și valorificăm. Demnitatea națională ne obligă s'o facem. Fără amânare. În numele democrației...¹

¹ Acest capitol a fost publicat în ziarul *Drapelul* din Lugoj în primele zile ale anului 1918.

VII.

Din faptele și considerațiile de până aci se poate evidenția cu suficientă claritate că stările economice, politice și culturale stau într'o legătură intimă, că se pot închege într'un nex causal între ele, se poate preciza influența reciprocă și cum se întâmplă disperziunea luminii lor.

Vom statornici rectilinia acestor factori importanți, cari condiționează viața unui neam, produc un spirit public hotărâtor asupra sorșii lui.

Văzurăm că cetățeanul trebuie să aibe un rol viu, să fie o conștiință trează, o energie, astfel statul dispune de o considerabilă forșă. Valorificarea lui se face deodată cu o treaptă mai înaltă de cultură, deodată cu îmbunătășirea economică. Ori, atât starea culturală cât și cea economică, sunt pendente de puținșă de mișcare, de cadrele unei activități publice efective, o condișune de nuanșă pur politică.

Cetățeanul român din dupla monarhie poate ajunge la condișile indispensabile ale desvolșării sale, dacă regimul politic este străbătut de principiile vederilor largi. Dacă bărbășii de stat vor respecta, întări autonomiile locale, vor păzi tradișile, limba, spiritul local, vor promovă necesități locale prin legi drepte, la a căror creare colaborează cetățenii, prin votul universal, egal, direct, secret și după comune cu reprezentantul lor. Să considere apoi nu pe oamenii singuratici ci pe grupele de oameni cari prezintă o omogenitate, adecă societatea, neamul, o entitate etnică aparte care are obiceiuri, tradișii, limbă și necesități comune, care societate pretinde legi speciale potrivite cu structura ei.

Într'un stat poliglot, în temeiul unei democrații bine înțelese, este necesitădă crearea raporturilor de reciprocitate politică între diferitele societăți. Atât în executivă cât și în legislatură și judecătorie, toate societățile constitutive ale statului se vor bucura de largă întrebuintare a limbilor naționale.

Ceice se îngrijesc astăzi de destinele țării, trebuie să fragă numai aceste cadre și ei în ducerea la îndeplinire a reformelor vor fi ajutați de toată suflarea românească. Ca prin farmec vor ieși din mijlocul neamului românesc la suprafață nenumărate talente, cari vor îndrumă pe calea cea mai bună viața neamului, progresul și mărirea țării.

Principiile amintite constituiesc laolaltă *legalitatea politică*, ce nu este alta decât legalitatea morală, căci este izvorită din marile necesități ale statului și societăților, inspirată de sentimentul just al umanității ideale, așa cum poate fi astăzi concepută.

Viața politică a neamului nostru are astăzi cadre foarte restrânse, și explică toată starea înapoiată a culturii, prosperității materiale și conștiinței cetățenești, în care ne aflăm. Cetățenii români ai statului ungar nu au condițiile să-și exerciteze atitudinile lor în cele trei domenii, să-și descopere tresorul bogat al sufletului geniului național. Astfel statul ungar se lipsește de adevărate mine de energie și sănătate pentru viitor.

Patru milioane de suflete românești au în parlament numai patru reprezentanți. Destul să spun atât ca să se explice întunecul și ignoranța, ce domnește în masele noastre populare, întuneric și ignoranță, cari, nu dubitează nimeni, deserveșc în cel mai înalt grad interesele țării. E ceva de sine înțeles că abia dupăce ai acces la afacerile publice, să discuți, să te întrebă cât de des, să porți grije sorții țării, și se deșteaptă sentimentul de a fi activ, de a colabora, desbate asupra acelor afaceri, de a te ocupa cu vioiciune de rosturile societății. Cu alfe cuvinte numai prin

o viață publică activă și se agerește și subțiează spiritul critic, se fortifică, se manifestă, rezultând de aici o plăcere permanentă de a te interesa după resursele intime ale puterii societății și statului, cari sunt resursele culturale și economice, bunurile sufletești și materiale. Perspicacitatea aceasta a sufletului popular este nervul și siguranța progresului. În antiteză, starea contrară acelei *Revisionslust*, adică plăcerii de control foarte activă în democrațiile antice ateniene și spartane, este spiritul opac lipsit de limpezime și agerime. Regretabil, noi ne găsim în acest spirit. Adecă situația de a nu colabora la rezolvirea chestiunilor publice, ci reduși la o stare de pasivitate dăunătoare, de a primi nerumegat ceea ce se face pentru noi, fără noi. Ori câtă forță de mistuit și de asimilare ai avea, cu timpul se tocește și-și perde facultatea.

Se va întrebă cineva despre originile patriotismului românesc, relevat cu strălucire în războiul actual. Acest patriotism este creat de conducătorii politicii românești, cari au păstrat și cultivat cu sfințenie raporturile cu masele mari populare, prin agitațiile electorale și mai ales prin ziare.

Dar acest patriotism are și rădăcini adânci în trecutul românesc în cari a mai rămas un strop de sevă, și în lipsă de cultivare ușor amenință o istovire totală a acestor rădăcini îndepărtate. Unitatea statului ungar este de proveniență recentă. Pe vremuri Ardealul eră o provincă, aproape în permanență independentă, viața comitatensă și orășănească se bucură de autonomii întinse, Românii aveau în orașe societate compactă, și prin această stare de descenralizare a fost cu puțință și validitatea elementului românesc. Aproape toate centrele își aveau magistrația lor românească până la apunerea independenței principatului Ardealului. Ba au fost Români cari au jucat roluri strălucite de diplomați la curțile principilor. Amintim pe un Petru Budai, dintr'o familie întinsă românească din districtul Hașegului, care a fost trimis cu misiuni la poarta otomană.

Un Șerban Talabă* din Săsciorii Făgărașului, trăia în favoare la curtea prințului Apaffi, iar un Ion Talabă a fost un agent principal al lui Francisc Rákóczy în Rusia și la poarta otomană. Un Teodor Corbea redigea corespondența schimbată între Rákóczy și Petru cel Mare.

Cu timpul a survenit o schimbare mare în situația Românilor grăniceri. Ei aveau să joace un rol militar de apărare a granițelor, iar ca răsplată primară anume privilegiu cari îi înălță din starea de înjosire și iobăgie. Se îmbunătățiră deci esențial soarta lor, iar vecinii din lăuntru, frați de-ai lor, nu puteau vedea cu ochi buni această bunăstare, dela care ei erau eschiși și în această nemulțumire eră ascuns germele revoluțiilor din diferite rânduri. Negalitatea situației îi împingea pe unii la luarea atitudinilor desnădăjduite, pe alții cei mai viteji soldați ai împărăției.

Până astăzi, cei mai viteji soldați români, sunt Românii din graniță oarecum obligați să-și dea viața pentru „împăratul“ pentru că li se crează o soartă de favor, mai omească.

Cele două rădăcini ale patriotismului românesc astăzi sunt aproape vlăguite, căci s'au creat împrejurări noi, autonomiile locale și provinciale s'au stins, privilegiile au încetat, încetarea iobăgiei și „unitatea statului“ au uniformizat condițiile de existență pentru toți Românii.

Patriotismul nostru astăzi nu mai este crescut organic, adecă în raport cu sollicitudinea guvernelor ungare față de marile interese naționale românești, ci este un patriotism escomptat pe situația bună din viitor.

Speranța ne susține, și această speranță este alimentată de conducătorii politicei românești, cu toată ardoarea sufletului lor. Aceștia au făcut educația în sens patriotic și au întărit credința în sufletele masselor românești. Dar numai cu speranțe, iluzii cari nu se mai întruchipează ci se

* N. Iorga *Histoire des Romains de la Transylvanie et de Hongrie*, 2 volume 1916.

fac tot mai palide până se șterg cu totul, nu se poate mântui nimic. Ultima scândură de salvare este astăzi traducerea în realitate a dezideratelor politicei românești.

Ca concluziune generală a rândurilor, accentuăm că toată dezvoltarea unui popor stă în funcțiune de spiritul său public, spirit critic ascuțit, care este rodul unui neîncetat exercițiu al drepturilor politice.

Din acest spirit public răsare imboldul constant, toate necesitățile de primul ordin, cari sunt economice, și luxul apoi de a cultiva, din ce ai peste trebuința imediată, luminile cărții, științii, artelor, podoabelor gospodăriei. Fixăm deci ordinea de pendență a celor trei factori în viața publică a unui neam în următorul nex: *o situațiune bună politică produce un ascendent economic care la rândul său provoacă o eflorescență culturală.*

Se înțelege că n'avem să fim unilaterali și să nu recunoaștem și un alt raport între cei trei factori. Procesul primar însă este cel de sus, pentru că numai pe libertate se poate edifica ceva, — „eu cred, scrie filosoful Conte, că baza edificiului social se sprijinește pe blocul de granit — libertatea“.

La rândul lor și ceilalți doi factori, cel cultural și economic înrăuresc starea politică, o pot slăbi și o pot prevedea cu resurse noi. O reviriscență culturală aduce descoperiri noi, explorării fecunde științifice, cari îmbunătățesc viața materială, facilitează îmbogățirea. Pe lângă că îndulcesc moravurile și procură plăceri intelectuale variate, luminile culturii stabilesc raporturi noi sociale, nivelează prea marile deosebiri de clasă, permițându-și prin democrație fuziunea claselor, lăsându-se drum liber de validitate indivizilor din toate păturile societății. Deasemeni o cultură avansată lărgeste conștiința cetățenească, deci îl împintește pe om să joace un rol politic. Cultura este o posibilitate, o armă politică, cea mai temută și prețioasă armă politică. Situațiunea culturală influențează deci vădit puterea

economică și politică a unui popor, dupăcum situațiunea economică crează condițiile culturale și mărește forța politică. Binefacerii se răspunde cu binefacere. Factorul politic înrâurind decisător viața unui neam, viața sufletească și materială, provoacă izvoare noi de proprie reconfortare din această viață sufletească și materială. Ostenelile agricultorului de a-și îmbogăși țarina sunt răsplătite printr'o formalitate nouă a agrului. Dar să nu uităm firul revoluțiunii, progresului social, că totul depinde la începutul unei civilizații de situațiunea politică în care te află.

Caransebeș, Februarie 1918.

II.

Din robie la independență.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Evenimentele se desfășurară cu o iușeală vertiginoasă. Cine ar fi crezut vreodată ca neamul românesc să facă în decurs de câteva luni un pas uriaș — dela România mică la România mare ?

După căderea precipitată a puterilor centrale s'a înlesnit realizarea idealului național al popoarelor număroase, cari au fost ținute cu forța în granițele de fier de state birocratice. Năzuințele la neatârnavare, la libertate ale popoarelor au fost încoronate de succes, căci dărăpănarea statelor usurpătoare ale progresului, însfârșit a urmat cu necesitatea imperioasă a lucrurilor, cari trebuie să vină și pe cari nici o putere nu le poate opri.

O consecință a străformărilor epocale provocate de prăbușirea monarhiei este și libertatea cuvântului, libertatea presei. N'avea până aci neamul nostru această forță, publicitatea, era ținut în întunec, în noapte adâncă. Forțele minunate ale creierului și sufletului românesc nu puteau fi inactivate, ci erau acoperite de spuză groasă. Critica și inițiativa nu puteau să se valideze și astfel problemele vieții publice românești nu au putut fi scoase la suprafață, n'au trecut prin lumina publicității ziaristice, și deslegarea lor s'a amânat pe timpuri mai bune, când zgarda cenzurei va fi zdrobită și într'ariparea cuvântului liber nu va avea altă limită decât cea a bunului simț și dreptului legitim.

Ziarul „*Românul*“ care se făcuse ecoul necesităților publice și la care colaborau cele mai bune condeie de dincoace de Carpați, începând să devină o forță temută ce putea chiar să aibă un amestec și o influință decisivă în alegerea de metropolă la Sibiu, a fost sistat, ca prin o

lovitură de fulger din senin la 20 Martie 1916 de guvernul Tisza. Redactorii lui ne-am împrăștiat ca făina orbului. Eu începui să mă pregătesc pentru cariera profesorală și primii în toamna anului 1917 o catedră la institutul pedagogic dela Caransebeș, unde am stat până la 15 Februarie 1918, când la ordinul procuraturii din Seghedin am fost deținut și transportat în temnița tribunalului din acel oraș. Motivele deținerii au fost ridicule, dar culminau în: crima contra intereselor armatei și statului. Acuza aceasta a fost adusă celor 7 inși cari am fost deținuți deodată și plecați la aceeași temniță de tribunal: dr. Braniste, dr. Manu, dr. Z. Pop, Adrian Oțoiu, Aurel Daica și T. Bucurescu.

Contra noastră procuratura de honvezi din Seghedin n'a avut nici un dat, nici un fapt pe care să poată clădi acuza. Deținerea noastră s'a făcut pe simple bănuieli. Adeca nici că trebuia să fi avut vreo vină, ca să ajungi în temnița ungurească, deoarece desfulă vină eră însuș faptul că: erai Român. Dacă ar fi avut vreo putere procurorii ăștia ni-ar fi schimbat cumva naționalitatea. Dar le-ar fi trebuit o putere de Zei pentru așa ceva.

În procesele verbale chilometrice ce s'au luat cu noi de către căpitanul ovreu dr. Rosenthal, avocat în Timișoara dealtfel, a trebuit să facem spovedanii fără sfârșit. Pentru ceeace mi-a fost mai năcaz, a fost faptul că dr. Rosenthal susținea cu orice preț că eu m-am ocupat cu războiul și am scris despre războiu. Protestul meu a fost zadarnic, doar numai strateg n'am fost.

— Eu am să-ți documentez că dta te-ai ocupat cu războiul.

— N'o să poți.

— Dta ai scris, o carte pe care ai intitulat-o — cum?

— Însemnări pe răboj.

— Cum?

— Însemnări pe răboj.

— Cum, încăodată?

— ...răboj.

— *Război* nu răboj.

— Ba nu: este vorba de răboj.

— Este vre-un cuvânt de ăsta în românește ?

— Da, vezi bine.

Vasăzică, pentruca să iasă la iveală că eu m'am ocupat cu războiul și deci pot fi suspect că am lucrat contra intereselor armatei, au trebuit câteva luni. Esperși de ăștia în românească aveau procuratura. Pe răstălmăciri apoi puteau edifica un morman de acuze.

Dar din prelungirea aceasta a cauzei noastre, jidanul Rosenthal a profitat foarte mult: n'a mers la front. Iar noi eră să ne mistuim sănătatea în celulele solitare, închiși ermetice, fără să putem să schimbăm o vorbă unul cu altul, având ca tovarăși de temniță scrumul societății omenești, bandiți, hoși, ucigași, cei mai mari criminali, țigani. Fără masă și scaurt, fără slujitor care să măture, fără cabinet separat, în atmosfera asta îmbăcsită eram osândit să o duc cele 8 luni așa de grele, mai ales că acasă mă așteptă un băiat care la deținerea mea abia aveă 9 zile...

Opt luni pe frontul bănuielilor. Opt luni de temniță ordinară. Dacă am fi știut dinainte că avem să stăm atâta timp în celula de chin, cine știe de puteam îndurà atâta suferință.

Militarismul, dupăce Bulgaria fu silită să capituleze, își trăiă ultimele zile. Dr. Rosenthal nutriă speranța că poate nu mai ajunge la front și într'o bună zi, la 1 Octomvrie 1918 ne-a deschis ușile temniței. Un vânt de libertate sgu-
duie Europa și edificiul putred al puterilor centrale se clatină din încheieturi și se prăbușește. Neamurile lumii fac sforțări să se reculeagă și să-și vadă de rosturile lor naționale. Pe la finea lui Octomvrie neamul românesc din monarhia austro-ungară se pregătește să-și elupte totala independență.

Actele mai însemnate săvârșite de neamul nostru le-am

însemnat cu repeziciunea lucrului de cronicar pe paginile ziarului reînviat *Românul* cu a căruia redactare am avut cinstea să fiu încredințat de dl Vasile Goldiș, directorul ziarului și de dl Ștefan Pop, președintele Consiliului național din Arad în acel timp.

Strânse în volum cronicile și articolele vor da o impresie sumară întreagă și încheagată, și se va putea mai bine aprecia însemnătatea evenimentelor cari ne-au scos din robia seculară și ne-au redat țintei supreme: independenței.

Eșuarea tratativelor cu ministrul Jászi.

Tratativile cu ministrul Jászi n'au dus la nici un rezultat. Două zile au durat schimburile de idei, discuțiunile agitate între membrii Consiliul național român și trimisul guvernului maghiar, fără să reușească înțelegerea. Dl Jászi principial se părea că acceptează dreptul poporului român din Ungaria și Transilvania de a dispune de sine, de viitorul său, dar din răspunsul ce l'a dat se vede limpede tendința de a stabili un compromis pe alte temeuri decât cele cuprinse în ultimatul nostru. Întâi de toate a căutat să convingă pe reprezentanții noștri, că ei nu sunt în drept să ceară imperiul celor 26 comitate, căci această delimitare, chipurile, n'ar, corăspunde principiilor wilsoniane! Și ca să dovediască aceasta ca prezintă date statistice conform cărora imperiul românesc respectiv ar avea o populație românească de abea 2 milioane și 9 sute de mii de locuitori, și o populație neromânească, Maghiari, Sași, de 3 milioane și 9 sute de mii. Dar datele statistice aceste sunt fabricate de guvernele maghiare imperialiste de pe vremuri, toate poartă timbrul maghiarizării, sunt tendențioase și false. A făcut penibilă impresie asupra factorilor noștri sforțarea inutilă a dlui Jászi de a încheia o înțelegere cu astfel de mijloace cari nici totale nu sunt.

Dl Jászi s'a străduit să sugereze bărbaților noștri impresia că Românii, în imperiul ce-l revendică pe seama lor, n'ar fi apoi capabili ca să supoarte toate sarcinile de stat independent, în deosebi sarcinile financiare și de comunicație.

Foarte susceptibil a fost dl Jászi față de soartea minorităților: Săcuii și Sașii.

Dacă Românii stau rigid pe baza principiilor wilsoniane, afunci, pretinde dl Jászi, să li se dea voie ca și

minoritățile celorlalte neamuri să aibă dreptul să se organizeze independent, și fiindcă astfel de insule sunt expuse să se stingă, să poată stă în legătură directă (!) cu guvernul național maghiar. Actualele comitate ar trebui mărunțite și create anume cantonate pentru minorități, formă-elvețiane, Eidgenossenschaft-uri.

Și în fine d. Jászi amenință. Cu ce? Cu bolșevismul! Dacă nu vor reuși tratativele la vreme cari să stabilească raporturile dintre popoare, apoi va invadă spiritul destructiv al bolșevismului.

Ceeace a recunoscut principiul d. Jászi, desfășurând amănuntele concepției guvernului maghiar, și-a retractat aproape totul. Ori, cum am zice mai românește: ceeace a dat cu o mână, a luat cu alta.

Bărbații noștri autorizați cu conducerea tratativilor nu s'au lăsat orbiți de datele statistice tendențioase, nu s'au lăsat înfricați de teama că nu vor putea face față necesităților statului nou român independent, nu cad în nici o dilemă că nu vor putea satisface principiile wilsoniane în ce privește soarta minorităților maghiare și săsești, și nu s'au lăsat nici terorizați de incursiunea bolșevismului.

Partea contractantă română n'a voit să încheie cu d. Jászi un compromis nedemn, care ar știrbi interesele noastre vitale, nici provizorate cari pot servi de arme în mâinile cuiva contra noastră la conferința de pace. Am cerut să fim satisfăcuți integral. N'a putut-o face d. Jászi? Noi am sistat tratativele. Va regreta poate d. Jászi că nici dânsul n'a avut norocul să stabilească raporturile politice de echitate între cele două națiuni, maghiară și română, libere și independente, cum n'a avut nici contele Tisza cu câțiva ani mai înainte.

3 Noemvrie 1918.

Nori grei...

Săptămâna trecută a fost dintre cele mai grele. Îți simțai sufletul apăsat de povara impresiilor tulburi ce le culegeai din atmosferă. În ajunul zilei când se porniră schimbările de idei între reprezentantul guvernului maghiar și bărbaiii noștri, agențiile telegrafice din Budapesta, Viena și Berlin răspândiau știri ce te făceau să șipi de revoltă.

Ce spuneau agențiile din cele trei capitale constrânse astăzi să-și deschidă porțile grele pentru ca să permită pătrunderea duhului de învoire, de evanghelie nouă pentru rosturile popoarelor? Atât: în Franța, Italia, Anglia și România socialismul a triumfat și și-a arborat steagul roșu al unei revoluții bolșeviste, adică al unei revoluții confuze de idei și simțiri, al unei anarhii grozave. Și care a fost chintesența răspunsului lui Jászi la nota Consiliului național român prin care i se aducea la cunoștință guvernului maghiar hotărârea firmă a poporului românesc de a se consolidă în stat independent? Următoarea: socialismul revoluționar are să rezolve dificilele probleme internaționale într'un chip cu totul diferit de cugetarea oamenilor, cari astăzi se erijează în rolul de reprezentanți legitimi ai popoarelor. — Deci nu membrii Consiliului național român și nu Kramarz și Pașici și Orlando și Poincaré și Clemenceau și Foch și Lloyd George și marele Wilson, ci niște socialiști, de pildă Jászi și Károlyi au să fie factorii de gravitate cari vor hotărî destinele lumii noi, adică socialiste.

Ciudată coincidență între telegramele agențiilor celor trei orașe și sămburele vorbirii dlui Jászi. Toată calmitatea

și liniștea și verva sa de scriitor cumpănit și orator probat a întrebuișat-o dl Jászai pentruca să vrăjească pe oamenii noștri, să-i cucerească prin vorba cuminte și caldă și dulceagă și seducătoare.

Aceste au fost mijloace neiertate din partea celuiice vreă o pace omenească și dreaptă.

În redacție telefonul aducea sutele de întrebări dela depărtări mari: ce-i nou, ce se lurcrează în centru, ce-i ade-vărat cu Foch, Poincaré, cu Clemenceau, cu răscoalele din România, cu retragerea trupelor sârbești, cu scoaterea Ce-hilor din Nagyszombat? Iar noi steteam uluiți cum se răs-toarnă iarăș deodată ordinea existentă în bătrâna Europă. În cafenele și pe străzi ne asediau oamenii, și noi steteam pitici și neputincioși. Instinctul ne-a povățuit să nu dăm pu-blicității nimic din știrile veninoase și corupătoare de inimă. Și instinctul a povățuit pe bărbații noștri să nu se lase in-fimidați de nimic.

Vai, grea a fost săptămâna trecută. Plumb se așezase pe inima noastră.

Dar tratativele au fost întrerupte, agențiile au încetat cu mormanul minciunilor fabricate, desmințând toate fio-roasele debacle și reînviind din morți toți cei măturați de socialismul roșu profesat acum de cei mai recalcitranți feu-dali și autocrați de ieri, și toți s'au întors la rostul lor îm-preună cu dl Foch.

Și mai ceva.

S'a făcut deodată lumină mare asupra rosturilor no-astre unice. Prin debateri vii, prin încrucișarea părerilor, prin fulgerarea ideilor luminoase, prin atitudinile de hotărâre de a face ceva pozitiv: s'a creiat acea unitate de vederi la bărbații noștri, încât n'a plecat nimeni de aici fără să aibă directivele muncii sale apropiate, clare și sfinte.

Nori grei. Dar ei împrăștiați, atmosfera s'a curățit de toate miazmele, au reînflorit speranțele, credințele în sufletul

tuturora, plămâni se deschid larg, ca să respire cu nesaf duhul curat al idealelor nepângărite.

Idealul susține, întărește, înalță, edifică și solidarizează. Acele popoare cari și-au pus la baza acțiunii de războiu cu armele de fier, ori cu armele rașunii idealuri înalte și eterne omenești, *acele* înving. Noi suntem din acelea neamuri. Programele noastre politice acopăr întru toate principiile libertății cuprinse acum în soliile lui Wilson.

Sus deci fruntea. Nu abdicare, ci triumf. Nu acalmie și deprimare, ci moral întreg și voință hotărâtă.

Ideile frumoase, nu armele de fier hotăresc soarta umanității. Dreptul, nu forța, să primeze în aranjarea problemelor aruncate la suprafață de zguduiri războiului de 5 ani. Și dacă dreptul, ideile de dreptate dau de piedeci insurmontabile, cum a fost războiul actual, atunci trebuie mântuită și arma de fier pentru asigurarea izbândeii lor, — dar *dreptul* primează.

Ideile vor fi să se răspândească peste întreaga Europă, să creeze același nivel înlăturând pedecile. Natural, ele aveau să desființeze state și sisteme, căci nimic nu poate rezistă forței lor expansive. Chiar dacă acele state și sisteme au o viață milenară și sunt apărate de ușile de fer ale femnițelor feroase, unde-s imobilizate iteligențele liberale...

7 Noemvrie.

Necesități actuale.

Ceasurile mari ce le trăim nu îndreptățesc pe nimeni să le piardă în dolcefarniente, epicureism bolnăvicios ori fatalism resemnat, ci fiecare fiu al neamului să-și aibă partea sa de muncă constructivă, de colaborare la înălțarea edificiului nou al vieții publice românești. Nu optimism exaltat, nu vorbărie ce omoară vremea prețioasă, nu narcotizare a sufletului în aerul greu de cafea, dar nici renunțare, abdicare, îndoială ce desarmează și nici pasivism ce paralizează voința și energia, ci la muncă productivă cu toții, având conștiința și seriozitatea zilelor rari ce ni s'au hărăzit.

Adunarea națională dela Alba-Iulia, care are cuvântul decizător în determinarea sorții neamului trebuie să găsiască organizate și închegate sufletește, înfrățite în gânduri, într'o singură tabără, încălzite pentru idealul secular toate clasele sociale: desrobire totală de usurpătorii nostri unguri și consolidarea noastră în marele stat național românesc independent.

Pentruca să asigurăm pe deplin succesul moral al Adunării Naționale dela Alba-Iulia, avem datoria să isprăvim lucrările anterioare. Prima condiție a succesului este pregătirea sufletească a poporului nostru, pentru ceace se va hotărî peste o săptămână în cetatea lui Mihaiu Viteazul, acel Vodă românesc care, înainte cu mai bine de trei sute de ani, timp de trei luni ținut în mâinile sale stăpânirea peste toate teritoriile locuite de Români. Nu dubităm nici un moment că poporul nostru ar stă la îndoială, ar șovăi să-și aleagă soarta; nu ne temem de nici un plebiscit doar

suntem în clar cu sentimentele poporului nostru, sentimente ce au mocnit sub spuză de groaza pedepselor inaugurate de regimurile despotice de stat. Astăzi, când dreptul liberei opinii și dreptul liberei întruniri nu este scurtat în exercitarea lui, poporul nostru trebuie să fie conștuit că nu există piedeci cari să-l facă să-și ascundă glasul inimii, că nu există teroare, ci este liber să-și manifesteze voința sa suverană. Noi ne vom închege într'un stat democratic, și la toate lucrările cari privesc acest stat vor avea posibilitățile de afirmare toți fiii neamului. Hotărârile luate în cea mai deplină libertate vor fi sancționate de chiar voința tuturor celor ce aduc acele hotărâri cari apoi vor fi obligatoare pentru toți. A trecut vremea, când un rege ori împărat dispunea de poporul său ca de-o turmă inconștientă și putea să-l trimită în gura de foc a tunului pentru ca să-și satisfacă slăbiciunile sale proprii, ori ca un guvern să fie ales dintre favoriții domnitorilor slabi de îngeri și cu creier debil. În era democrației toate aceste capricii vor fi spulberate și toate hotărârile decisive de ordin public se vor lua numai cu asentimentul tuturor straturilor națiunii. Când noi voim să ne consolidăm într'un stat independent, această voință să o mărturisească toți fiii neamului, să fie sancționată de conștiința tuturor și să nu fie influențată de nici o forță din afară. Când toate drepturile și datoriile emanează din voința poporului, atunci avem acea suveranitate națională, pe care ne-au usurpat-o Maghiarii timp de o mie de ani. Suveranitatea națională o va declara sărbătorește Marea Adunare Națională dela Alba-Iulia, care va fi supremul for cu putere decisivă. Această Adunare Națională va fi o *Constituantă*, fiindcă ea va aduce un program nou de muncă și va alege pe bărbații cari apoi vor executa acest program și vor putea lucra în numele întregii națiuni. Iată de ce este necesară convocarea ei, de ce toată suflarea românească să grăbească pe ziua 1 Decembrie la Alba-Iulia.

Problema primară pe care o sulevează convocarea Adunării naționale este deci această pregătire sufletească pe care națiunea română o are deja în mare parte — grație agilității cu care s'a desfășurat organizarea noastră politică și militară. Din toate părțile sosesc rapoarte despre fortificarea noastră politică prin constituiri de consilii naționale și fortificarea militară prin închegarea gardelor naționale. Satele noastre astăzi sunt célule puternice în cari pulsează cu putere viața națională. Aceste celule și-au făcut pendentă funcțiunea lor de directivele centrului mișcării: Consiliul național român central, astfel că fire tari conduc și susțin ireproșabila funcțiune și direcție unitară a vieții noastre publice. În perfecțiunea organizării noastre politice și militare vedem prima garanță că Adunarea Națională va împacă toate așteptările și speranțele legate de ea. Clasele mai de jos prin această organizare au întâia posibilitate, luând parte în organizarea de consilii și garde naționale, să fie orientate și clarificate despre ceea ce sunt datorate să facă peste câteva zile, pentruca să se poată afirma, apăra și asigura interesele sale legitime. Ideile trec dela suflet la suflet, fermentează, inactivează mintea și voința, leagă pe oameni unii de alții, îi înfrățește, îi unește și-i hotărăște ca toți, ca un singur om, să se ridice și să-și spună cuvântul liber, bărbătește și demn.

Organizarea noastră politică și militară trebuie să fie aproape terminată în preajma Adunării Naționale, pentruca să nu fie nici cea mai mică umbră de îndoială despre vre-o ilegitimitate a hotărîrilor de acolo, cari vor pecetlui soarta noastră pentru vecie, deci dela judecata noastră matură depinde totul. Întrunindu-ne în cetatea lui Mihaiu Viteazul să fim pregătiți, pentruca să încheiem actul al treilea ce termină povestea minunată a neamului. Întâiul act a fost alipirea Basarabiei, al doilea ocuparea Bucovinei, noi să sfârșim pe al treilea: decretarea unirii tuturor Românilor pe baza dreptului de liberă dispunere pri-

mit de toate neamurile, ca cel mai elementar drept al lumii noi.

Se va zice poate că acele părți pe cari astăzi le-a invadat Antanta prin Sârbi nu se vor putea organiza militarmente. Dar esențialul este să ne afirmăm noi *politicește*. Constituirea gardelor noastre naționale are de scop să susțină ordinea și să apere interesele poporațiunii, — acelaș lucru îl face și armata sârbească, ce nu vine ca oprătoare, ci ca eliberătoare și noi ne bucurăm de cele mai cordiale raporturi, doar am avut acelaș trecut furtunatic, de sclăvie barbară. Apoi, armatele Antantei urmăresc numai scopuri strategice, nu fac politică. Dovada cea mai bună este că Antanta întrebuințează armatele aliate cele mai apropiate de teritoriile disputate, pe Sârbi și Români pentru împlinirea scopurilor militare: împlinirea condițiilor de armistițiu în fosta monarhie — pe Sârbi — și desarmarea bolșevismului — în Ucraina, pe Români.

Altă problemă pe care ni-o ridică la suprafață faza actuală a organizării noastre este problema stării materiale. Toată mișcarea s'a pornit din nimic. N'am avut bani, n'am avut arme. Neam sărac și despoiat de către stăpânii nostri unguri de toate mijloacele apărării, o singură armă ai, dar cea mai tăioasă, care nu cunoaște stavile, invincibila armă a conștiinței naționale. Știm astăzi cu toții că a bătut ceasul de scuturare a bubelor uricioase de pe corpul nostru și de reînviere ca feți-frumoșii poveștilor noastre îmbucătățiți de dușmani răutăcioși. Dar banul acum ne trebuie. El este ca unsoarea care face să nu scârțâie roțile. Oameni de bani și de simțire, dați banii vostri, faceți colecte pentruca să nu sufere nimic funcțiunea organismului de întărire. Citiți apelul comandai noastre supreme și nu stați pe gânduri. Să ne ajutăm noi înșine cum putem până vom ajunge să ne avem visteria noastră națională.

Întăriți, organizați să plece Români, cu cugetul limpede la Alba-Iulia la 1 Dec. Este mare lipsă de această

adunare ca toți fiii neamului nostru să aibă glas, să hotărască viitorul. Adunarea aceasta va fi constituanta care-și va alege pe conducătorii săi legitimi, pe aceia cari cunosc gândurile masselor, cari întrupează calitățile de rasă și idealurile naționale. Hotărârile aduse acolo vor fi valabile și îndatoritoare pentru toți. Și, pentruca întreagă lumea să știe ce vrem și să nu se facă nimic ceeace ar fi în contradicere cu interesele obștești, și ca să treacă pe umerii tuturor răspunderea, trebuie să fie de față Românii din toate colțurile teritorului locuit de Români. Toți să ne făurim destinul după cea mai bună judecată și după cea mai dreaptă simțire. Români, să plecăm cu toții la Alba-Iulia!

11 Noemvrie 1918.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Socialiștii Români.

Consiliul național român a fost anunțat ieri pe telefon de conducerea fracțiunii române a partidului social-democrat că este de perfect acord cu lucrările prealabile și cu principiile cari se vor enunța de către Marea Adunare națională dela Alba-Iulia.

Trebue să mărturisim că ne-a căzut o peatră de pe inimă. Cu două zile mai înainte agenția telegrafică maghiară și foile ungurești căutau să creeze dificultăți în străinătate Consiliului național Român, înarmând mai ales pe socialiștii români contra lui. I se reproșă Consiliului că în sânul său n'ar fi unitate de vederi, că hotărârile și enunțările n'ar avea o legitimitate perfectă, și că manifestul către popoarele culte n'ar acoperi și concepția socialiștilor români. Publicul românesc stă nedumerit și îngrijat de atitudinea asta sectaristă a socialiștilor noștri, ba luă în nume de rău conducătorilor partidului național român de ce a ținut cu orice preț ca în ceasurile aceste mari să fie consultată în afacerile noastre obștești și această disparentă minoritate a popoului nostru: socialiștii.

Să nu se uite însă că în Ungaria cel mai democrat și liberal partid este partidul național român. În activitatea parlamentară s'a dovedit partidul nostru cel mai progresiv, cel mai înțelegător pentru exigențele vremii, pentru nevoile tuturor păturilor sociale cari constituiesc: *poporul*. Partidul național român a prezentat în casa țării cel mai radical proiect de lege electorală, a cerut vot universal, pentru ambele sexe, și n'a făcut târg, n'a încheiat compromisuri cu

convingerile sale politice cum au făcut socialdemocrații cari s'au aliat cu oprimătorul naționalităților, Vázsonyi.

Nu-i deci surprinzător, ba este chiar firesc, ca partidul național român, consecvent principiilor sale, să se intereseze și de opiniile minorității socialiste române, al cărei loc nu este acolo sub epitropia partidului social-democrat, care a oscilat în principii, ci aci în partidul nostru național unde se bucură de o paritate perfectă.

Socialiștii români erau datori să ia o atitudine hotărâtă pentruca opinia noastră publică să nu fie pradă veștilor tendențioase despre o deosebire de vederi în Consiliul național român în care ei au paritate. Au și făcut-o. Luni și-au trimis din Budapesta reprezentantul lor la Marele Sfat Național din Arad, pe dl Ion Flueraș, care a făcut un expozeu limpede despre prerogativele clasei muncitorești a Românilor, despre granițele ce le cer ei în noul stat român, și a cerut ca să fie informat despre proclamațiile adunării naționale din Alba-Iulia. Bărbații nostri i-au stat la dispoziție cu informațiuni detaliate, și-a precizat până în pânzele albe convingerile politice, au stăruit cu bunăvoință și răbdare asupra drepturilor legitime ale socialiștilor români, cari au o menire importantă și vor constitui o clasă puternică și înfloritoare în noul stat, în ale cărui organe de conducere vor fi reprezentate toate minoritățile și clasele, unde se vor bucura de perfectă libertate toate națiunile și confesiunile, și în urmă, dl Flueraș a fost pus în curent cu principiile cari vor fi enunțate de Adunarea Națională dela Alba-Iulia, principii cari privesc și drepturile juste ale muncitorimei românești.

Dl Flueraș a plecat la Pesta unde a ținut consfătuiri cu tovarășii săi români, iar rezultatul consfătuirilor a fost comunicat pe telefon Marelui Sfat Național: perfect acord de vederi.

Ținuta aceasta, clară și hotărâtă a socialiștilor român desavuiază armele neloiale ale domnului Jászai, care este

autorul intelectual al instigărilor contra Consiliului național român, instigări făcute parte la socialiștii români, parte în proclamația lipsită de elan și de inspirație, subscrisă de Károlyi, parte prin cele jumătate de milion de tipărituri volante pe cari agenți fără scrupule le răspândesc printre țărani nostri. Noi ne-am temut mai ales de-o influențare a atitudinii socialiștilor români. Ei, însă, s'au desrobit de partidul social-democrat, nu-i mai vreă epitropia politică, nu mai sunt mameluci cari se renunțe la exercițiul rațiunii proprii, ci acum sunt în clar cu chemarea lor obștească la care-i chiamă marile și veșnicile interese de viață ale neamului românesc. N'avem decât să-i felicităm pentru demnitatea de care au dat dovadă că sunt conștienți.

Socialiștii români astăzi știu că România nu mai este țara boierilor și feudalilor, ci țara în care regele Ferdinand a renunțat la imensele domenii ale Coroanei, țara în care familia Brătianu este hotărâtă să împartă la țărani pământul lucrat de spița ei 500 de ani, — țara în care nu-i boier care să nu se fi convins, că împământenirea țărănilor și și proletarilor este o *necesitate națională* și singura dovadă de patriotism.

*

Ajunși odată la acest acord, nu ne mai îndoim că socialiștii români ne vor da mâna de ajutor la opera mare *constructivă*. Întâiu de toate noi îi considerăm pe socialiștii români ca pe o parte integrantă a poporului nostru, o parte organică viie, dela a cărei funcțiune normală depinde toată structura societății noastre. Îi vom ruga deci pe ei să stârpească la noi bolșevismul lui Racovski. Bolșevismul este o excentricitate, o sucrescență bolnăvicioasă a socialismului marxist, și-a făcut deja examenul în Rusia, dovedindu-se ca o plagă a omenimei. Concepțiile socialiste ale lui Marx nu pot fi traduse în realitate ad litteram, întocmai ca și concepțiile liberaliste ale lui Smits. O societate întocmită după comunismul contemplat de Marx, ar

duce la un sclavaj și la o tiranie, care ar fi tot așa de detestabilă — căci omoară inițiativa individuală — ca și fostele regimuri ungurești pe deoparte, pe de alta cum de detestabilă ar fi o societate în care oricine ar face ce ar voi și libertatea individuală n'ar avea nici o limită — atunci ar fi făcută imposibilă societatea peste tot. Adevărul este undeva la mijloc și chiar Internaționala din Berna l-a văzut în soliile vremii noi așa de limpede stilizate de Wilson. Societatea viitoare se va clădi pe temelia tare a dreptului de liberă dispunere de sine al fiecărei națiuni: trebuie să se formeze state naționale pentruca să înflorească *toate structurile societății*, trebuie să se înlătore sclavajul politic pentruca toți cetățenii să aibă libertatea de mișcare și să ajungă la maturitate intelectuală. Întâia condiție a progresului este deci *desrobirea națională*, după care cu toții ne vom strădui să aranjăm interiorul casei noastre după cea mai dreaptă rațiune. Ne vom simți foarte îndatorați, dacă socialiștii noștri vor opune rezistență spiritului distructiv și imoral al anarhismului lui Racovski — bolșevic fără patrie și scrupule.

Adunarea Națională dela Alba-Iulia să găsească toate clasele sociale înfrățite, unite și hotărâte să proclame desrobirea națională.

15 Noemvrie.

Democrație națională.

După experiențe îndelungate mintea omenească poate să fixeze anume adevăruri. Așa s'a cristalizat în decursul secolelor adevărul că fiecare popor trebuie să treacă prin anume grade, faze de evoluție, pentruca treptat-treptat să ajungă la o îmbunătățire materială și la o maturitate intelectuală.

Sunt popoare norocoase, cărora deja de 5—6 secole li s'au dat posibilitățile de rafinare și lărgire a spiritului național. Viața acestor neamuri s'a mișcat în granițe etnice, în state naționale perfect consolidate. Spiritul public n'a fost ros de influințe streine, ci s'a dezvoltat netulburat, ajungând la o maturitate invidială mai ales de noi, de sărmatele popoare condamnate până acum la robie.

Un popor care să fi avut soarta asta este: poporul francez. De 6 secole Franța are toate instituțiunile publice de cari este condiționat progresul. Întâiu de toate s'a asigurat libertatea de mișcare a fiecărui cetățean, având puterea și datoria de a se valida și interesă de afacerile obștești. Temelia primară a bunăstării unui popor este *libertatea politică*. Franța, apoi, are cele mai vechi școli universitare în Europa. Se poate deci imagina ce fortărețe de lumină a avut spiritul francez. Și o consecință a libertății politice și a luminii de carte a fost că în scurtă vreme Franța a ajuns la o bogăție economică extraordinară.

Eră natural, ca țara Francezilor să fie țara unde ideile mari și-au făcut evoluția mai repede decât aiurea, spiritul public s'a împuternicit, s'a înarmat, s'a făcut elastic și expansiv. Această țară eră sortită ca să stea în fruntea civilizației și de-ăcolo să pornească în năvală irezistibilă cu-

rentele de prefaceri, de primenire, de libertate, peste granițe în toată lumea. Elementul francez este astăzi elementul de coeziune, de echilibru, elementul care este chemat să fixeze raporturile normale dintre celelalte elemente așa de disparate ca civilizație ale Europei. Un Foch conduce toate armatele ententei și un Clémenceau a convins Statele-Unite că trebuie să se alieze cauzei mari a omenimei. Franța dispune de inteligențele cele mai agere cari se vor remarcă și la conferința de pace.

Toate națiunile, dar mai ales națiunile tinere trebuie să învățăm dela Francezi. Să învățăm să ne consolidăm în hotarele etnice ale neamului românesc, să grijim ca să nu ne cutropiască influințe streine, să nu îndrăgim limbi sfreine, ci să ne-o lucrăm pe a noastră dându-i strălucirea și splendoarea ce-o merită prin înflorirea universităților românești. Odatăce vom avea toate libertățile politice și culturale, ne vom îmbogăți și economiceste, doar aproape nu există stat în Europa al cărui teritoriu să abundeze de comori fără preț în întinsul șesurilor și în pântecile munților; această observare o făcea deja marele politician din jumătatea a doua a secolului trecut, A. Papiu Ilarianu, care emoționat desvăliă lumii cititorilor situația geografică — în statul mare român — atât de extraordinar de favorabilă pentru Români: în mijloc munții cari se pierd încet în nemărginirea șesurilor.

Și Franța mai are un avertisment pentru noi. Fiindcă cetățeanul Franței are toate libertățile în mod logic el simte îndatoriri firești, cari fac din el cel mai conștient patriot. Cum cinstești pe cineva așa ești cinstit. Patriotismul nu este ceva exotic, ci ceva organic, emanează din anume situațiuni clare. Republica franceză este un stat democratic, un stat național. Muncitorimea este organizată și se bucură de exercițiul celor mai largi drepturi și a prins arma în mână din convingere contra dușmanilor, cari cutropiau țara lor scumpă. Nimeni, nici chiar rarii ideologi socialiști ai Franței, n'a cerut desființarea statului național, ci a re-

cunoscut indispensabila lui necesitate, pentrucă numai în statul francez își are Francezul atmosfera prielnică să se desvoalte ființa sa sufletească și fizică. Nu pledează nimeni pentru o democrație socială universală, ci toți sunt pentru o *democrație națională*. Legi eterne trag granițe etnice dela un popor la altul, cari granițe vor există cât vor există neamurile însele. Deci socialiștii români încă sunt necesitați să-și aranjeze rostul lor în hotarele etnice ale poporului românesc. Avertismentul Franței este ca să nu cadă nimeni pradă aberațiilor internaționaliste, comuniste, bolșeviste...

Nu zicem că timpul își va roși judecata sa neiertătoare, că el va mai nivelă granițele înalte dintre neamuri, încât va fi perfectă înțelegerea națiunilor întrate în *societatea popoarelor*, dar dispariția totală a lor, dupăcât prevedem cu rațiunea de astăzi, nu va fi posibilă. Se poate că forțe istorice inponderabile determinează cursul civilizației omenеști, dupăcum așa de admirabil raționează Călugărul filosof român A. D. Xenopol, dar datorită oricărui om este ca să nu renunțe nici un moment la puterea rezonului, ci să caute ca să-și întocmească viața după cea mai justă judecată.

Deci nu democrație universală, ci *națională*. Aceasta o vrea și națiunea română, cu toate păturile sale, la adunarea națională dela Alba-Iulia. Este un adevăr ce nu poate fi răsturnat că numai prin această fază, a democrației naționale, urmăm cursul firesc și ajungem șintele eterne ale progresului omenimii: toți oamenii să ajungă la maturitatea deplină a inteligenței și la nobleța perfectă a moravurilor și simțirilor. Fiecare om este dator să dorească din toată inima învingerea pentru democrația națională.

17 Noemvrie.

Proclamarea unității naționale.

Măreață zi, înălțătoare zi de 1 Decembrie! În sfârșit ai sosit după așteptări grele și lupte seculare, ca să pui capăt robiei și să începi istoria Românilor liberi.

Am gemut sub jugul legilor grele, sub tratamentul regimurilor ungurești impilatoare, am fost împiedecați să ne vedem de rosturile naționale specifice, cari sunt legate de individualitatea națională a poporului românesc. Și se părea că o să ne dripească și risipească dușmanii nostri, să ne sfășie trunchiul național slăbit și încătușat, să ne sape mormântul de veci. Toți fiii neamului românesc n'au avut altceva comun decât suferința că ne împărtășim de această soartă care eră a tuturor. Dar tocmai această suferință comună a fost elementul de coeziune, care nu ne-a lăsat să ne împrăștiem, ci ne-a unit în sentimentele și speranțele noastre. Acestei suferinți avem să-i mulțumim că toți fiii neamului strigă astăzi deodată să cadă cătușile robiei, să piară nedreptatea.

Ca un singur om, întreg românismul cuprins între crestele carpatine și apa șerpuitoare a Tisei, și-a dat expresiune glasului de revoltă contra trecutului plin de fantome urâte, și a declarat sărbătorește că este decis să rupă cu comuniunea de stat a asupritorilor maghiari și să se închege într'un stat național al Românilor de pretutindeni. 100.000 de oameni s'au adunat în cetatea lui Mihai Viteazul și a martirilor Horia, Cloșca și Crișan, pentruca să spună lumii întregi că vreau România Mare, țara tuturor acelor cari vorbesc limba românească, poartă port românesc, vreau

școală românească, vreau dreptate românească, libertate românească.

Cu toate că timpul dela convocare până la adunare a fost foarte scurt, imensa afluență de lume românească dovedește că a fost perfect pregătită sufletește, că n'a avut necesitate de răs gândire că oare ce-i de făcut, ci s'a pus pe tren ori a plecat pe jos zile dearândul, pentruca să-și poată manifesta dorința asta veche și scumpă sufletului ei, că vrea desrobire.

Conștiința vie națională de care a dat strălucită dovadă poporul românesc cu prilejul Adunării Naționale din Alba-Iulia este greutatea cea mai de valoare care trage hotărâtor în cumpănă astăzi în aranjarea chestiunilor internaționale. Nouă nu ne poate reproșa nimeni, nici dușmanii nostri neîndurați, că noi n'am avea această greutate hotărâtoare. Prin urmare plebiscitul, ale cărui șanse erau așa de pesimist judecate pentru noi de presa maghiară, a reușit, pe deplin. Convocată în timp scurt, în vreme de iarnă, în lipsă de mijloace de comunicațiune comode, și între terori-zări și propagande ostile, Adunarea Națională dela Alba-Iulia a întrecut toate așteptările noastre chiar. Legitimitatea hotărârilor este perfectă și necontestabilă nici din partea dușmanilor cu intențiile cele mai șubversive.

*

Rezoluțiunea Adunării Naționale dela Alba-Iulia, este următoarea:

I. Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 Noemvrie (1 Decemvrie) 1918, decretează unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Murăș, Tisa și Dunăre.

II. Adunarea națională rezervă teritoriilor susindicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român adunarea națională proclamă următoarele:

1. Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judecă în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării, în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egala îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din stat.

3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă, de 21 de ani la reprezentarea în comune județe ori parlament.

4. Desăvârșită libertate de presă, asociare și întrunire; libera propagandă a tuturor gândirilor omenești.

5. Reformă agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființând fidei-comisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atât, cât să o poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de-o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte protențarea producțiunii.

6. Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantajii, cari sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din apus.

IV. Adunarea națională dă espresiune dorinței sale, ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această adunare națională salută pe frații lor din Bucovina scăpați din jugul monarhiei Austro-Ungare și uniți cu țara mamă România.

VI. Adunarea națională salută cu iubire și entu-

ziasm liberarea națiunilor subjugate până aci în monarhia Austro-Ungară, anume națiunile: ceho-slovacă, austro-germană, jugo-slavă, polonă și ruteană și hotărește ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

VII. Adunarea națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi Români, cari în acest războiu și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea națiunii române.

VIII. Adunarea națională dă expresiune mulțumitei și admirațiunii sale tuturor puterilor aliate, cari prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru războiu, au scăpat civilizațiunea din ghiarele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii române din Transilvania, Banat și Țara-Ungurească, adunarea națională hotărește instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile, pe cari le va afla necesare în interesul națiunii.

*

Cu greu s'ar putea strânge într'un buchet unitar nenumăratele tablouri câte s'au desfășurat înaintea ochilor pe trenuri, în cetatea Albei-Iulii. Ar trebui timp ca să prinzi aspectele așa de variate ale mișcărilor cu acest prilej. Câte cântece și jocuri, câte urale și ovații, contopindu-se toate într'o uriașă simfonie a conștiinței naționale. Vor regreta toți, căși n'au participat la sărbătoarea națională cea mai mare de care am avut parte Români obidiți și schinguiți ai fostei Ungarii. Pe toată viața li se imprimă în inimă emoționantele scene acelor cari au fost de față la această sărbătoare prin cari Români își afirmau voința de desfacere totală de Unguri și de unire a tuturora în România Mare. Aceste cuvinte: **România Mare**, au fost neîntrerupt strigate din pieptul zecilor de mii de Români. Când întâia-oară a rostit dl Goldiș în legătură cu proiectul de rezolu-

șiune, aceste două cuvinte, sala casinei române din cetate a răsunat de îndelungate și frenetice aplauze ce au durat câteva minute ridicându-se de pe scaun Marele Sfat Național întreg, cu vlădicii și întreg publicul. Rari momente, cari nu se pot uita, ci se imprimă în suflete pentru vecie înălțându-le și transportându-le în regiunile pure ale idealurilor.

20 Noemvrie.

Consiliul Dirigent.

Națiunea română din Ardeal, Banat și Țara-ungurească a ajuns, înfârșit, după veacuri de robie, să-și elupte nea-târnairea politică.

Năzuințele poporului românesc de a-și înființa instituțiile sale culturale și sociale, cari sunt necesare pentru crearea, înflorirea și păzirea spiritului nostru național, au fost zădărnice, distruse de oblăduirile streine, oprindu-ni-se orice manifestare politică. Să ne reamintim un moment luptele înaintașilor noștri, cari au pus bază politicei românești: vlădicii Inocențiu Clain, Bob, Lemeni, Șaguna, marii bărbați Bărnățiu și Alexandru Papiu Ilarian și mulți alții, cari au făcut eforturi extraordinare pentru a da națiunii române **libertatea politică**, libertatea de mișcare, de orânduire a afacerilor obștești; toate aceste năzuinți generoase, au fost zadarnice, căci politica austriacă, și apoi, dela Deák încoace, politica ungurească ne-a privat de acest bun național, ne-a răpit libertatea politică. Iar fără libertatea politică ni s'a făcut imposibilă înflorirea culturală și economică, încât am rămas un neam fără lumina cărții și sărac lipit pământului.

Până aci a domnit o concepție falsă despre puterea ocârmuitoare peste popoare, care putere era monopolul unei clase de conți și baroni ignoranți, unei camarile care nesocotia interesele celor mulți, ci cultiva ambiții personale și înrâuria toate faptele domnitorului. Puterea de ocârmuire azi nu se mai moștenește și nu mai poate fi monopolul unei clase de parasiți, ci ea emanează din voința colectivă a poporului. O oblăduire din zilele noastre trebuie să fie legitimă, să încarneze spiritul public, să cultive interesele tuturor păturilor sociale, să răspundă necesităților publice.

Numai o cărmuire care este investită cu funcțiuni și atribuțiuni juste are și dreptul de a legifera în numele națiunii.

Falșa concepție a trecutului a fost spulberată de duhul nou al timpului. Ideile mari de prefacere cari își fac cursul azi și așează viața publică a neamurilor pe temeiuri nouă de dreptate socială întronează o altă concepție, așa-numita **concepție a dreptului de proprie ocârmuire**. Numai factori răsăriți din mediul sufletesc al națiunii pot să primească însărcinarea de conducere, de satisfacere a nevoilor publice, numai ei dau garanțele că înțeleg pulsul marilor pături de jos.

În puterea acestui drept de proprie ocârmuire națiunea română din Ardeal, Banat și Țara-ungurească, a hotărât singură, liberă, neinfluențată de nici o forță din afară că nu mai vrea dominațiune streină, ci vrea să dispună ea singură de viitorul său propriu, și-a exprimat cuvântul definitiv în Adunarea Națională dela Alba-Iulia că vrea unirea tuturor Românilor într'un singur stat național, că nu mai poate suporta sfâșiarea trupului națiunii române prin cele cinci granițe ale unor împărății maștere. Totodată Națiunea Română prin glasul celor 100.000 Români în Adunarea Națională dela Alba-Iulia a ales prin aclamațiune pe membrii Marelui Sfat Național care este însărcinat cu aranjarea chestiunilor obștești până la conferința de pace, când se vor trage definitiv hotarele nouelor state pe periferia etnică a națiunilor. Rolul Marelui Sfat Național este acela al unui parlament provizor, al unor corpuri legiuitoare provizorice. Eră natural ca din sânul Marelui Sfat Național să se constituie un for înzestrat cu forța executivă: **Consiliul Dirigent**, supremul for al națiunii române din Ardeal, — cuvântul **Ardeal** fiind numirea colectivă a întregului teritor românesc din fosta Ungarie.

Consiliul dirigent este prin urmare organul opiniei publice românești din Ardeal. El incarnează toate atribuțiile puterii de a lucra în numele națiunii române. Noi Români

din Ardeal nu recunoaştem de aci încolo altă ocârmuire decât cea a Consiliului dirigent, care şi-a ales ca sediu Sibiul, localitate aşezată pe linie internă şi este aproape punctul central al cercului etnic românesc.

Organizarea constituţională provizorică a Românilor este o urmare logică a libertăţilor pe cari şi le-au câştigat toate popoarele pe preţul jertfelor de sânge aduse în războiul mondial de patru ani. Românii, ca şi alte popoare, s'au recules îndatăce s'au vestit în lume nouile principii de liberă dispunere, de liberă ocârmuire şi îndată au fost măturate guvernele despotice.

Din voinţa colectivă a Românilor şi conform uzului parlamentar internaţional s'a ales Marele Sfat Naţional ca un corp reprezentativ în mâinile căruia este pus destinul nostru naţional, iar Marele Sfat şi-a ales ca organ executiv Consiliul dirigent, supremul for al naţiunii din Ardeal; nu trebuie acum să ne oprim locului, ci toată suflarea românească trebuie să dea sprijinul moral şi material lucrărilor Consiliului dirigent. Organizarea şi conducerea noastră reclamă disciplină şi munca desinteresată a tuturor fiilor naţiunii române. Toate mişcările mari de libertate, toate renaşterile, în artă ca şi în literatură, ştiinţă şi politică au fost rodul muncii colective. Toţi deci trebuie să-şi dea tributul pentruca să ieşim din acest timp de trecere întăriţi, organizaţi, să dăm dovadă de conştiinţă şi maturitate politică, — urmarea va fi că problema remânească se va rezolvi cu cea mai mare uşurinţă la masa verde a tratativelor generale de pace.

Români, sprijiniţi Consiliul dirigent în toate lucrările sale şi supuneţi-vă necondiţionat tuturor dispoziţiunilor ce le va da.

27 Noemvrie.

Franța Orientului.

Este un adevăr comun că dificilele probleme internaționale se pot deslegă definitiv numai luându-se ca criteriu: principiul naționalităților. Dacă facem o privire retrospectivă asupra istoriei luptelor noastre politice în deceniile din urmă vom găsi la fiecare pas accentuarea acestui criteriu de mănecare la fixarea unor raporturi juste între societățile încheiate omogen cari sunt diferitele națiuni.

Piedeca ce se pareă neînlăturabilă la aplicarea principiului național eră sistemul de stat birocrat, mulțimea legilor severe de opresiune a oricărei manifestări libere, legi ce împedecau exercitarea dreptului sfânt de liberă înfrunire, de liberă cugetare. Piedeca aceasta, putem zice că este aproape înlăturată. Antanta a pornit în războiu în numele libertății, la baza acțiunii sale găsim cele mai generoase loznici, cele mai înălțătoare programuri cari vor să așeze viața națională a popoarelor pe temeiuri nouă și drepte. În războiul acesta n'au fost înfrante numai forțele militare ale puterilor centrale, ci întreg sistemul lor de state oprimătoare. O nouă gândire politică pătrunde organismul acestor state, constrânse să treacă prin prefaceri radicale, să se democratizeze și să accepte loznicile vremii nouă. Aproape a fost înlăturată piedeca aceasta mare a statului — jandarm, zicem: aproape, fiindcă la cârma statelor din alianța puterilor centrale, încă tot mai stăruiesc bărbați de stat cari vreau numai să cocheteze cu formațiunile politice ce le impune Antanta, dar nu le văd bucuros și pândesc clipa să se debaraseze de ele. Nici o națiune însă nu mai

vrea umilire, nu mai vrea să rămâie într'un Stat — Dumnezeu, în care nu există apelată și nu se ascultă glasul durerilor și nevoilor publice, nu mai vrea stat poliglot, ci vrea consolidarea sa în statul său național.

Cheia de aur care ajută fiecărui popor să-și croiască un viitor după bunul plac, să-și întemeieze un stat care să fie oglinda intereselor sale materiale și spirituale, este principiul național.

Pe cât de haotică este astăzi situația înlăuntrul statelor poliglotte căzute pradă orbecăielii, dezordinei publice, revoluțiunilor înscenate de gardele roșii — în Berlin este revoluție iar în Budapesta criza isbucnește în zilele apropiate, — pe atât de clară, de liniștită, de binefăcătoare este situația în statele naționale ale Antantei cari acum jubilează, sărbătoresc biruința principiilor vieții libere de stat a tuturor națiunilor, biruința democrației libere, democrației naționale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Între statele ce se vor forma pe baza principiului național va fi și România tuturilor Românilor, România celor 14 milioane de suflete cari se simt una în cugetare și simfire, au un singur puls în corpul mare național. Românii scapă de subalternizarea politică umilitoare în care au fost finiți de cele patru stăpâniri streine, germane ori slave, și se aliază frașilor lor liberi din regatul român. În năzuințele și aspirațiile lor Românii sunt sprijiniți de toată lumea cultă, de toată lumea civilizată, dar mai ales de frașii ei latini, căci România Mare va fi insula din Orient a latinătății. În războiul actual latinitatea și-a arborat pe steagurile sale principiile de libertate și armele latinătății au ieșit învingătoare și eliberează din robiile seculare pe frașii ei din Orient: pe Români. Se 'nțelege că latinitatea nu va fi gata la tranșacții cu programurile sale liberale și democratice, ci se va năzuî ca și pe celelalte națiuni germană, slave, maghiară, etc. să le ocrotiască și să le ajute să-și înalțe edificiul vieții lor proprii de stat în hotarele etnice.'

Pe baza principiului național neamul românesc de profundă se va încheagă politicește și consolida într'un singur stat național, și aprobarea întregii lumi culte fi va urmări în întruparea acestui ideal mare și îndreptățit. Numai în stat național este garantată libertatea pe seama tuturor fiilor națiunii, se dă posibilitatea de validitate a calităților sufletești ale fiecărui individ, se dă acces la viața publică. Numai în stat național pot ajunge toți cetățenii la maturitate intelectuală, la bogăție culturală și economică. Iar aceasta este și menirea generală a omenirii. Prin urmare numai prin formațiuni de state naționale se servesc scopurile înalte și veșnice ale întregii români, și dacă vre-o națiune oarecare ia atitudine contra constituirii de state naționale, acea națiune se pune de-a curmezișul întruchipării idealurilor de dreptate socială și-și va atrage ura celorlalte popoare, va fi boicotată, huiduită și izolată; aviz națiunii maghiare!

România independentă a celor 14 milioane de Români se va apuca de zor la munca de fortificare, de democratizare, de înfăptuire a reformelor largi interne, cari vor face posibil fiecărui Român să se ridice și valideze. Sprijinită mai ales de latinitate România tuturor Românilor va fi o Franță a Orientului, o țară înainte mergătoare pe calea progresului, va fi pavăza păcii și luminii în Orient. Numai deodată cu împlinirea idealului național se poate spera învierea întregului românism, închegarea noastră sufletească, cimentarea caracterului național, binele nostru comun. Deaceia este datorită sfântă a tuturor Românilor să lucreze de zor, cu convingere, cu credință, pentru împlinirea idealului național.

Românii din părțile extreme ale teritoriului românesc apusean dintre Dunăre, Crișuri și Tisa, prin participarea lor la marea Adunare Națională dela Alba-Iulia, prin organizarea în consilii politice și gărzi naționale, au dat dovezi strălucite despre voința lor hotărâtă de a nu încetă un mo-

ment în munca pentru realizarea idealului național. Noi suntem sentinelele fidele ale extremității apusene a românismului, aderenți ai democrației libere naționale, și în tot timpul suntem gata de jertfe.

În Franța Orientului noi vom fi stâlpi neclintiți ai intereselor superioare de stat la marginile etnice apusene ale românismului, iar Aradul va fi fortăreața inexpugnabilă a acestor margini.

28 Noembrie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Politica Statelor-Unite.

Marea republică de peste Ocean va avea un rol preponderant în aranjarea numeroaselor chestiuni de litigiu în Europa. Președintele ei, ilustrul bărbat de stat Wilson atât de popular la noi Români, a imbarcat pe vasul ce poartă numele nemuritorului George Washington întemeietorul Statelor-Unite, și în 14 Decembrie va fi la Paris. Se vor începe încurând preliminările păcii, și reprezentanții tuturor națiunilor europene vor trebui să consulte pe sărbătoritul lumii întregi, pe marele Wilson, și să țină seamă de părerile lui judicioase; dela așa de o distanță Wilson are și perspectiva necesară de a rosti opinii obiective, imparțiale.

Politica externă a Statelor-Unite a fost fixată într'un mesagiu celebru al președintelui James Monroe dela 2 Decembrie 1823, mesagiu cunoscut sub titlul de *doctrina lui Monroe*. Nu este, cum s'ar părea, un principiu de drept internațional această faimoasă doctrină, ci un program politic supus evoluției, se dezvoltă între interesele permanente primare și între interesele ulterioare și momentane.

Doctrina lui Monroe a fixat astfel cursul politicii externe a Statelor-Unite: începând dela această dată, 1823, în Lumea nouă nu se mai pot face colonizări nouă și se exclude orice intervenție exersată în numele principiilor politice dominante în Europa; de altăparte Statele-Unite declară, că n'au intenția să se amestece în afacerile Europei și nu se vor atinge de posesiunile coloniale de până aci ale puterilor europene. Cu alte cuvinte putem astfel resumă această doctrină: America a Americanilor și: Europa a Europeanilor. Anglia consideră această doctrină ca „destul de extraordinară“, iar Bismarck ca o „impertinență internațională“.

Cu timpul însă republica americană a ajuns la o bogăție economică extraordinară. Importatorii de ieri astăzi sunt exportatori nu numai de materii prime ci și de produse manufacturale; debitorii sunt creditori. Americanii au debușeuri în toate părțile lumii. De odată cu această expansiune în afară a crescut și interesul și puterea americană. Doctrina lui Monroe trebuia lărgită, întregită. Se iviseră apoi turburările în America latină, iar Statele-Unite nu puteau privi pasive desfășurarea evenimentelor acestora. Evoluția doctrinei s'a manifestat întâi în afacerea coloniilor Cuba, Porto-Rico, Filipinele și Cuba, pe cari le-a cucerit. Iar de pe la 1895 Statele-Unite au participat la clarificarea tuturor chestiunilor mari de oriunde. Guvernul Uniunii intervine în Africa, participă la conferințele din Madrid asupra Marocului, din Algeras, din La Haye, s'a amestecat în afacerile interioare ale Rusiei și a revendicat pentru sine mai ales Pacificul. Caracterul politicii americane l-a definit admirabil fostul președinte Roosevelt prin cuvintele: „ceace ne lipsește mai ales nouă, Statele-Unite, este să înțelegem că noi avem interese în lumea întreagă. Aș vrea ca Americanii să aibă sentimentul, că politica americană este o politică mondială, că noi suntem și vom fi amestecați în toate chestiunile mari“.

Din aceste antecedente se evidențiază clar, că politica americană din decursul războiului mondial n'a fost o ruptură cu trecutul american, n'a fost o desavuare a doctrinei lui Monroe, ci eră în logica lucrurilor că față de evenimentele de importanța cea mai mare pentru rostul lumii întregi Statele-Unite trebuiau să ia atitudine. Și fiindcă republica de peste Ocean este o uniune de state democratice, a căror civilizație este în floare și întrece în concurență Europa în ce privește inovațiile tehnice mai ales, eră firesc lucru ca Americanii să se atașeze aceloră cari în războiu s'au pus în slujba intereselor mari de cultură și civilizație, cari au pornit cu arma să elibereze din sclăvie toate neamurile.

Nu se poate ști care ar fi fost soarta omenirii dacă nu intrau în război Statele-Unite. Întreagă lumea eră la o răspântie: de învingeau puterile centrale ar fi fost învinsă însăși civilizația omenească pentru lungă vreme. Uniunea însă avea datoria să vadă primejdia și să dea ascultare glasurilor generoase de peste Ocean, cari o chemau necontentit. Să ne amintim numai de rolul celor doi mari bărbați de stat francezi: Clémenceau și Pichon. Cel dintâiu cerea neîntrerupt, în articolele sale pline de vigoare din *L'homme Libre*, ca Uniunea americană, să se atașeze aliaților, altfel soarta războiului n'o poate decide antanta singură. Iar Pichon continuă seria sa de articole de fină diplomație în *Le Temps* ca să convingă pe Japonezi că au datoria morală să sară într'ajutorul Antantei. Au sosit apoi și unii și alții, Americanii și Japonezii, dar Americanilor le putem mulțumi că războiul s'a terminat cum vedem.

Astăzi nu există bărbat de stat care ar contestă legitimația intervenției americane la încheierea păcii generale. Zilele proxime se vor începe preliminările, cari, probabil, în Ianuarie se vor și termina. Conferința de pace va avea să dezbătă mai mult asupra amănuntelor, căci consfăturile prelabile vor duce la o înțelegere principală asupra tuturor chestiunilor internaționale. America va colabora mult la înfăptuirea păcii libere, păcii roditoare și binecuvântate de toate neamurile pământului, și mai ales de noi, căci națiunea română are revendicări mari teritoriale. Națiunea română are toată încrederea în Antantă și nici umbră de îndoială nu trebuie să aibă nimeni că nu vom fi satisfăcuți, ea speră mai ales că cuvântul greu la cântar al lui Wilson va fi pentru împlinirea idealului românesc în toată întregimea lui.

29 Noemvrie.

WILSON

Bine-ai venit Wilson, tu profet al vremilor noi, bine-ai venit pe pământul Europei. Toate neamurile te aşteaptă pe tine, toate neamurile Europei, să le scoşi din noroiul drumurilor şi să le înalţi la lumina cunoştiinţei de bine. De veacuri gem în ticăloşie şi ignoranţă aceste neamuri şi cu sufletul însetat aleargă după o viaţă liberă, după dreptate.

La amintirea numelui tău, Wilson, ca la atingerea unui curent electric, mulţimea de 100.000 de Români srânşi în cetatea istorică Alba-Iulia la 1 Decembrie ca să sfarme obezile robiei, a izbucnit în urale nesfârşite, ca un cor imens: „să trăiască Wilson“. Întreg poporul românesc simte că tu, Wilson, eşti solul lumii noi, solul Libertăţii, Dreptăţii ce va să vie să domnească peste popoare. În glasul tău toate neamurile lumii, deci şi oropsitul popor românesc, îşi recunoaşte glasul inimii proprii, tu eşti interpretul fidel al aspiraţiunilor şi nădejdlor lor. Cuvântul tău, Wilson, de peste mări, află adânc răsunet în sufletul tuturor popoarelor umilite, despoiate de drepturi, şi mângăia şi întăria şi isbutia să aprindă din nou flacăra sfântă a nădejzii că va să vină o vreme de desrobire, de înviere. Dacă tu, Wilson, ai fi stat cu mâinile pe piept şi ai fi privit nepăsător peste ocean la popoarele îmbrâncite în războiul ucigaş, cine ştie câte neamuri şi câte milioane de oameni n'ar fi fost îngenunchiate şi batjocurite, cine ştie cât de mult ar fi întârziat renaşterea frunchiurilor naţionale ale popoarelor ciuntite aşa de barbar de săcurea morţii. Ci tu, inimă nobilă, şi cu poporul tău liber, fericit, civilizată, bogat, nu puteai rămâne nesimţitor, ci ţi-ai trimis soliile tale cari cuprind evanghelia nouă a popoarelor, şi când ai văzut că numai cuvântul singur nu ajută ca să înlăture tirănia şi să triumfe libertatea,

fi-ai trimis milioanele de soldați pe câmpurile de luptă europene îngrășate cu sânge-potop și arma lor ascuțită a făcut să învingă cuvântul. Acum însuși tu vii să așezi definitiv rosturile popoarelor.

Un profet, un mântuitor ești tu, Wilson, și în drumul tău peste ape și în tot pasul tău ce-l faci pe pământul Europei bolnave și bătută de rele, ești urmărit de privirea milioaneilor de oameni cari așteaptă dela tine să le iei partea, să stăruiești pentru îmbunătățirea traiului lor omenesc, pentru oltuirea lor sufletească. Gândind toți la tine par'că simt cum le crește sufletul, cum, adiași de duhul învierii, par'că sunt mai buni, mai nobili, mai conștii, mai oameni cu alt cuvânt.

Grupurile de oameni cari se simt legate deolată prin limbă, lege, suflet, mentalitate, trecut, nădejdi, aspirații, *națiunile*, aceste societăți omogene, cari de veacuri au fost împedecate în cultivarea geniului lor propriu de stăpânirile tiranice-feudale, își pun nădejdea în tine Wilson, că inima ta o să bată alături de ele, că nu vei suferi ca hotare streine să le mai sfășie corpul național, că îți vei înălța glasul tău să nu se mai comită nimic contra voei, simțirii și cugetului lor.

A sosit vremea să se curme fărădelegile și să se dea răsplata cuvenită pentru suferințele veacurilor de robie și pentru sângele scump al milioaneilor de morți, răniți și sărăciți de hidra cu nenumărate capete care a fost războiul mondial de patru ani.

Wilson, purtător al verbului eliberator, interpretul sufletului nostru și al tuturor obidișilor și năpăstuișilor din lume, în tine ne punem încrederea și suntem siguri că nimeni altul nu este așa de aproape de noi, robii seculari ai altora, și glasul nimănui, la masa verde a tratativelor generale de pace, nu va răsună așa de cald și înțelegător pentru nevoile noastre, ca tine, adevărat apostol al vremii viitoare. Tu ai cuprins în cuvinte nemuritoare rosturile noastre, ai încurajat pe cei slabi și ai dat independența cugetării, ai

cerut eliberarea tuturilor popoarelor mici, ne-ai scos de sub stăpâniri tiranice și de sub tutelă; tu ești părintele cuvintelor nemuritoare: *dreptul de liberă dispunere, de liberă ocârmuire*, cuvinte cari sunt baza înălțării noului edificiu de viață națională liberă pentru toate popoarele. Aceste cuvinte vor răsuna peste veacuri, cum ar zice cugetătorul Carlyle, și va fi nemuritor și numele tău care este legat de ele.

Tu, Wilson, faci școală cu popoarele ținute în minorat rușinos, le înveți la viață liberă, la independență și demnitate, le pornești să umble pe picioarele lor proprii, le ajuși să poată apuca drumurile drepte ale civilizației eterne.

În cuvântul tău, Wilson, este forță vie, forță irezistibilă. Nimeni n'are curajul să se opună acestei forțe expansive și nici că este cu pufință. Cuvântul tău este glasul Adevărului și cine se poate opune Adevărului?

Nu de mult, Wilson, tu ai trimis asigurările tale poporului românesc, l-ai liniștit comunicându-i că-i cunoști jertfele și grijele și suferințele idealurile și ai aprobat că da, aspirațiunile lui la unitatea națională sunt juste. Întâiaoară la cuvântul tău a răsuflat liniștit neamul românesc întreg, căci a scăpat de prada gândurilor negre. Ne încredem în cuvântul tău și nu ne îndoim că va învinge cauza noastră dreaptă și sfântă pe care tu o sprijinești.

Bine-ai venit Wilson, pe pământul Europei. Să înceze de aici înainte domnia tiraniei, robiei, feudalismului, militarismului și să înceapă o eră nouă, era libertății, pentru ca neamurile toate, împreună cu neamul românesc să-și împlinească chemarea ce-o au, să progreseze în pace și bunăstare, nestânjenite de nimeni, după dorul inimii și inspirate de veșnicile principii ale dreptății.

1 Decembrie.

Delegațiunea Consiliului dirigent la București.

În ultimul număr al ziarului nostru era publicată o telegramă scurtă a Agenției Dacia, în care să comunicau lumii mari aceste trei rânduri lapidare: „trenul special care a plecat la București cu delegația Consiliului dirigent, e primit pretutindeni cu însuflețire de nedescris“.

Acest fapt este de cea mai mare importanță politică.

Manifestațiile pe cari poporul românesc le face conducătorilor săi, sunt dovezile eclatante că poporul nostru înțelege glasul vremii, că acest popor are o vie conștiință națională, că e în clar cu idealurile sale și că are hotărârea și voința de a le și traduce în realitate. Aceasta însemnează solidarizarea masselor populare cu demersurile conducătorilor politici. Toată lumea este pusă în fața unei puteri, unei forțe indestructibile, unei situațiuni, care nu mai poate fi schimbată. Căci toată lumea este hotărâtă astăzi ca să nu mai facă nimic ceea ce ar răni conștiința omenească și națională, de a nu executa nimic contra voiei, contra intereselor celor mulți. Astăzi orice conducere emanază din voința colectivă a masselor, își are rădăcinile în asentimentul celor mulți. Numai aceia vor fi înzestrați cu puterea de a lucra în numele națiunii cari sunt reprezentanții reali ai tuturor păturilor sociale ce constituiesc națiunea. Noi, națiunea română, ne avem astăzi puterea noastră ocârmuitoare, Consiliul dirigent la Sibiu, o stăpânire legitimă. În mod firesc urmează că națiunea simte da-

toria morală ca să sprijinească orice pas al Consiliului dirigent, să i se supuie necondiționat oricărei oridinațiuni ce s'ar publică din partea sa.

Dar manifestațiile ce se fac Consiliului dirigent pe drumul său la București ne spune mai mult. Nu numai că națiunea română este hotărîtă să respecte și să se supună necondiționat Consiliului dirigent, ci ea încurajează, ea dă avânt, ea pregătește calea pentru orice acțiune a stăpânirii. Primiriile frumoase și aclamațiunile de cari e împărtășit Consiliul dirigent ne îndreptătesc să facem concluzia că națiunea română de aici are un *spirit public unitar*, o conștiință comună care a fost adormită și ferecată de robia veacurilor, care însă, la mijirea zorilor de libertate, isbucnește ca o flacăra suterană arătându-și întreg conținutul ei genuin.

Din nou o spunem că la conferința generală de pace acesta va fi factorul precumpănitor la lichidarea chestiunilor de litigiu: conștiința națională. Națiunea română din Ardeal, Bănat și Țara ungurească a dovedit că are o conștiință și voință comună, că are un spirit public diriguitor, că e în clar cu aspirațiile sale și este hotărîtă ca nici o iotă din rezoluțiunea dela Alba-Iulia să nu fie mistificată, ci cuvântul acela să se prefacă în trup. Pentru realizarea idealului național român noi ne-am dat tributul: suferințele noastre de veacuri, jertfele de sânge din cele trei răscoale istorice din 1514, 1784 și 1848 ale Românilor din Ardeal, luptele de neatârnare ale Moldovei și Munteniei, apoi ne-nunțările jertfe din războiul mondial de acum îndreptătesc poporul românesc de pretutindeni la îndeplinirea dorințelor seculare și să se constituie într'un singur stat național.

Manifestațiile mari în masse ale Românilor de pretutindeni nu s'ar putea explica fără *omogenitatea noastră etnică*, fără caracterele comune identice fizice și sufletești ale rasei. Ușurința împlinirii idealului românesc constă tocmai în trăsăturile unitare de caracter. Neamul românesc

întreg numai într'un stat național poate prospera, își poate validată calitățile frumoase cu cari este înzestrat dela natură.

Ovațiile și întâmpinările călduroase ce se fac Consiliului dirigent în drum spre București sunt o consecință firească a omogenității noastre etnice, și nu numai populația românească dela găurile traversate de trenul sărbătorit, ci Românii de pretutindeni asupra cărora se întinde puterea de ocârmuire a Consiliului dirigent, deci și Românii din părțile periferiei apusene, cari n'au rămas întru nimic inferiori celorlalți frați în ce privește eforturile lor naționale și politice, petrec cu toate gândurile și urările lor de bine Consiliul dirigent care s'a hotărît să facă un pas decisiv.

Ce se întâmplă la București? Chestiunea românească trece în stadiul de rezolvire definitivă. Consiliul dirigent din Sibiu după consultări mature a decis să predea imperiul ocârmuit de el și care cuprinde teritoriul celor 26 comitate — în Mânile Majestății Sale regelui Ferdinand. Acest pas făcut de Consiliul dirigent este un pas istoric a cărui importanță o ghicesc toți fiii neamului, cărturari și țărani cari acum înfrățiți în cugete și simțiri asediază trenul delegațiunii Consiliului dirigent și prin uralele și aclamațiile lor aprobă deciziunea mare politică.

Consiliul dirigent are la spatele sale întreg neamul român din fosta Ungarie și fii neamului aprobă unanim predarea imperiului în mâinile regelui Ferdinand, care din momentul ce primește stăpânirea oferită, este regele tuturor Românilor. Unitatea politică din acest moment este desăvârșită, persoana regelui este simbolul și semnul vădit al acestor unități.

2 Decembrie.

Cehii și Români.

Fostele naționalități negermane și nemaghiare, cari constituiau conglomeratul etnic numit Austro-Ungaria, de multă vreme s'au năzuit să facă o politică unitară, să ducă o luptă aprigă în șiruri încheiate în contra birocratismului vienez și budapestan. Străduințele lor însă de a forma taberi politice comune au dat greș, căci sistemul de stat feudal eră atât de fortificat încât a ahinilat cu totul viața publică a naționalităților, făcând imposibilă orice politică naționalistă. După ce însă acest sistem de stat polițienesc a fost înlăturat și naționalitățile s'au considerat de națiuni, sforțându-se să se sprijinească reciproc și să încerce să pună bază unei alianțe durabile din momentul când conferința de pace își va fi terminat lucrările diplomatice cari vor satisface aspirațiile sfinte ale națiunilor la o independență politică. Îndată ce soliile lui Wilson au fost acceptate de puterile centrale s'a și început destrămarea monarhiei, iar cele două națiuni cehă și română își crează legături strânse, se încurajează, își dau ajutor mutual și cu orice prilej se asigură de prietenia sinceră ce-o cultivă una față de alta. N'a fost manifestație publică cehă și românească de atunci încolo la care să nu se fi salutat cele două națiuni și să nu se fi dat expresiune dorinței de a li se împlini idealul național și să nu se fi opinat pentru raporturi strânse în viitor.

Într'un mare discurs-program ținut de președintele guvernului ceho-slovac, Cramarz, între aplauze generale s'au spus următoarele cuvinte de neuitat: „cu poporul român vom trăi în pretenie durabilă. Salutăm cu bucurie pe Ro-

mâinii din Ungaria cari în sfârșit s'au eliberat. Desigur veți conglăsuți cu mine, când exprim dorința ca statul român independent să progreseze și înflorească“. Solie frumoasă, dela un prețin devotat.

Națiunile ceho-slovace și române sunt singurele, în răsăritul și mijlocul Europei, cari au încrederea nemărginită a Antantei învingătoare. Singurele națiuni capabile să constituiască state naționale cari să adopteze programurile democratice-liberale ale vremii, și cari oferă garanții sigure că vor fi elemente de pace, liniște și de civilizație în aceste părți. Toată lumea cultă este pe partea lor și le ajută în împlinirea chemării lor de popoare înainte mergătoare în cultură.

În timpul de câteva secole, când Cehii și Românii, au făcut de silă gospodărie laolaltă cu Austrieii și cu Ungurii, cele două popoare n'au avut altceva comun decât: dinastia și... suferința. Cehii și Românii au fost aserviți, subalternizați, exploatați politicește, au avut numai datorii față de tron și patrie și nici un drept. Cel puțin Cehii, până în secolul al XVI-lea, avuseseră norocul să trăiască o viață liberă de stat, și-au întemeiat orașe, și-au pus baze culturii și civilizației naționale, au gustat din roadele dulci ale libertății politice; Românii n'au avut nici acest noroc. Conștiința națională la Cehi a fost foarte vie, s'a deșteptat de timpuriu și politica austriacă nu le-a putut dripi prea simțitor ființa națională. Aservirea Cehilor din partea Habsburgilor dela 1845 încoace, însă, a cauzat o adâncă decădere și poporul ceh se sbăteă în desnădejde și pesimism. Dobrovsky, întemeietorul slavisticei, se îndoia în viitorul propriei naționalități, în capacitatea ei de viață, dar a desvoltat o activitate vastă transplantând în Boemia sentimentul rusofilismului și panslavismului; el este considerat ca redeșteptătorul cel mai agil al poporului ceh. Silințele lui Dobrovsky le-a continuat Kollar. Cehismul conștient datează abia dela 1848, anul când s'a ținut în Praga un congres slav, iar

personalitatea reprezentativă a fost Palacky care a publicat întâia istorie a filosofiei, o minte ageră ce propagă ideea unei federații a popoarelor din Austria în granițele lor etnografice. Palacky a înclinat spre panslavism și rusim numai după crearea dualismului.

Peste tot Cehii, popor subjugat politicește au avut partea leului în luptele Slavilor pentru o viață publică națională. Ei au întemeiat slavistica, și au fost teoreticienii panslavismului. Fenomenul acela social este interesant și-l găsim la toate popoarele oprimate. Într'o prea frumoasă carte de sociologie are Masaryk președintele republicii ceho-slovice următoarea observație justă: „până la un grad oarecare putem să afirmăm că am ajuns la conștiința mai clară a propriei noastre ființe naționale numai în urma comparației cu streinii. Așa se explică de ce simțul național este mai conștient și mai critic într'un stat poliglot decât într'un stat în care națiunea și statul concad”.¹ Cehii au fost elementul de atracțiune, de coeziune a cugetării slave, fermentul care a trezit conștiința națională a popoarelor slave. În cât ne privește pe noi, fostele naționalități austro-ungare, Cehilor le putem mulțumi în primul rând moartea omului bolnav al Europei, dismembrarea monarhiei. Pilda lor am urmat-o și noi Români, dela ei ne-am inspirat, ei ne-au dat curajul moral, când ne-am hotărât să proclamăm unitatea națională. Aducem acum prinosul nostru de mulțumită geniului ceh și ne exprimăm recunoștința noastră sinceră pentru jertfele enorme aduse în războiul actual și de sforțările nobile și îndrăznețe de a scăpa toate popoarele Austro-Ungariei de sclăvie, deci și pe poporul românesc care s'a eliberat cu concursul popoarelor culte între cari cel mai de aproape, acela cu al cărui stat se va hotărnicî statul român, este poporul ceh.

Conștiința națională vie a Cehilor și Românilor trebuie

¹ Masaryk: *Zur russischen Geschichts- u. Religionsphilosophie, Soziologische Skizzen*, Jena 1913.

să ne aducă desrobirea. Eră timpul suprem să scăpăm de o dinastie care nu ştia să se identifice cu nevoile poporului şi să scăpăm de aservirea politică a unei clase de paraziţi nemţi ori unguri.

Grija celor două popoare se 'ndreaptă spre viitor. Ele au datorია morală să se ajute reciproc la conferinţa de pace penfruca să triumfe principiul naţional, şi după conferinţa de pace la organizarea interioară şi la apărarea intereselor lor externe. Nu trebue să ne oprim la jumătate drumul. Până aci avem cu Cehii legături de natură artistice mai mult, literare; un Ioan Urban Iarnic, un abate Zavoral au creat cei dintâi puntea de trecere dela sufletul poporului ceh la sufletul poporului român. Acum a sosit timpul ca să creăm legături şi de natură economică, industrială-comercială şi politică; legături politice am avut mai ales cu Slovacia: numele unor dr. Hodjea, Iehlicica şi Iuriga sunt cunoscute tuturor. Lucrul început să-l ducem la desăvârşire, să-i dăm sclipirea definitivă. Republica ceho-slovacă şi regatul tuturor Românilor vor prospera alături luând drumurile largi şi libere ale democraţiei sincere.¹

5 Decemvrie.

¹ Acest articol a fost reprodus de toate foile din Praga sub titlu: *Un salut oficial al Consiliului naţional Român.*

Ionel Brătianu.

Ionel Brătianu a revenit la putere. Trebuie să revină îndatăce s'a prăbușit monarhia austro-ungară.

Marele bărbat de stat era la cârmă în timpul cel mai greu, când trebuie să poarte pe umerii săi responsabilitatea viitorului neamului românesc întreg. Doi ani a tot ținut în mâinile sale viguroase cumpăna, și, pașnic vigilent al desvoltării evenimentelor, cercetă platanele: de partea cui va fi biruința? În 1916 era foarte greu să știi cine va învinge. Germanii și Alianții lor erau foarte puternici și zdrobiau cu pumnii lor de fier rând pe rând închegările de state ale popoarelor mici pentruca să pregătească lovitura decisivă pentru dușmanii mari.

Ce putea să facă Brătianu? N'avea decât să sondeze încontinuu terenul, să înceapă finele discuții diplomatice, să cerceteze în inima unora și altora și să se convingă pe partea cui e adevărul, care dintre grupările militare, Antanta ori puterile centrale și-au pus la baza acțiunii lor principii de valoare înaltă morală, de dreptate indiscutabilă, și mai ales care are simpatii mai pronunțate, mai sincere față de neamul românesc?

Situațiunea lui Brătianu a fost grea. Între cine să aleagă? Între Nemții trufași cari au toate șansele izbânzii cu arma, ori Antanta ale cărei armate erau ținute locului de zidul de fier german? Ochiul ager al lui Brătianu, a putut însă îndată distinge unde este curățenia intențiunilor, cine servește cauzele națiunilor mici, cine părtinește pe cei desarmați, cine nu violează dreptul, cine nu invadează sta-

tele mici, cine se consacră scopurilor eternei civilizații. Opinia publică românească din regat începuse o mișcare de stradă pentru o acțiune alături de Antanta, așa încât declararea de războiu puterilor centrale eră întâmpinată de aprobarea unanimă a populațiunii țării.

Brătianu s'a lăsat călăuzit numai de posibilitatea împlinirii idealului național românesc. El a fost unul dintre bărbații de stat ai regatului român care se interesă de noi Ardelenii și se informă de tot ce se petrece aici la noi. Nu putea lăsa din programul politicei sale cauza Românilor de peste hotare. A și făcut-o. Brătianu n'a uitat nici chiar pe Românii Timocului. Și înainte de a se hotărî ca să dea dorobanșilor și vânătorilor ordinul de trecere a Carpaților, lui Ionel Brătianu avem să-i mulțumim că a familiarizat lumea întreagă cu problema românească. Ne aducem aminte de câteva rânduri caracteristice ale unui scriitor care făcea parte din ceata detractorilor lui Brătianu. Spunea în ele, că chiar dacă România va perde războiul, totuși lui Brătianu nu i se va putea contesta meritul că a strecurat în cabinetele europene harta românismului întreg.

Acest merit numai atunci ni se va arăta în toată mărimea dacă ne cugetăm cât de ignorante erau cabinetele europene, cât neinteres aveau față de cauza naționalităților și mai ales cât de mult escelau în lipsa de cunoștințe geografice și etnografice. Numai Brătianu ne-ar putea istorisi ce fizionomii speriate și neîncrezătoare vor fi făcut înșiși reprezentanții Antantei în fața destăinuirilor aproape senzaționale că limita etnică a românismului este unda blondă a Tisei...

Din aceste rânduri putem vedea foarte clar rolul marelui președinte de cabinet român în anii 1914—16. Împlinirea idealului național — iată problema cea mare ce trebuia rezolvită. Fiindcă Antanta a fost totdeauna aplicată să ridice popoarele din mizerie și să le desrobească din subalternizarea rușinoasă politică, n'a tergiversat prea mult ci

a satisfăcut revendicările formulate de Brătianu. Convenția dintre România și Antanta încheiată în 1916 este una din faptele diplomatice cele mai strălucite ale regatului român și care face gloria marelui Brătianu. În înțelesul acestei convenții România capătă întreg teritoriul asupra căruia și-a întins stăpânirea după Alba-Iulia Consiliul dirigent din Sibiiu.

Ce s'a întâmplat după întrarea în războiu a României, știm cu toții, ni se strânge și acum inima de durere. Cade însă colosul rusesc, se eliberează Basarabia și se încheie pacea nedemnă dela București la 7 Maiu. Incapacitatea fizică și morală a armatelor puterilor centrale însă face imposibilă susținerea frontului cu armatele Antantei înoite cu forțele proaspete ale republicei Statelor-Unite. Vertiginoasa cădere a zidului putred pe care-l dădea coaliția intereselor josnice ale puterilor centrale a adus eliberarea tuturor popoarelor, deci și a poporului românesc.

Ionel Brătianu a fost aclamat de opinia publică a regatului român la întrarea în acțiune la 1916. În decursul dezastrelor însă, o mare parte a acestei opinii s'a purtat cu aversiune față de el și trebuî să plece dela putere și să cedeze loc altora. Admiratorii de ieri s'au schimbat în detractorii înverșunați de azi. Evenimentele de câteva luni încoaci reabilitează complet pe marele bărbat de stat român și-i duc la triumf politica sa corectă, care singură a susținut legăturile de simpatie dintre popoarele civilizate ale lumii și României. Întreg neamul românesc este dator lui Brătianu cu recunoștință față de serviciul neprețuit ce ni-l-a făcut când a creat acele legături și le-a cultivat cu o perseveranță de fier care tradă pe omul de energie, care nu se clatină, nu bate în retrageri ci este hotărît să suporte toate consecințele convingerilor, acțiunilor începute în numele unor idei mari, unor scopuri mărețe. Detractorii număroși vor fi siliți acum să-și ascundă fața în palme de rușine și să fie muștrați de conștiință că detrăseseră lui Brătianu creditul.

Ionel Brătianu este reabilitat complet de împrejurări și nimeni altul nu putea fi chemat de suveranul tuturor Românilor la putere decât el. Și actualul primministru al României vechi înviate, în viitorul apropiat va fi desigur șeful unui cabinet al României-mari. Căci un singur guvern vor avea Românii de pretutindeni, — câteva portofolii sunt indispensabile să fie comune dupăcum indispensabile vor fi portofolii provinciale pânăce fizionomia românismului întreg va avea un tipar unic și se vor armoniza interesele de viață ale extremităților geografice.

În clipa când Consiliul dirigent a depus în mâinile regelui Ferdinand imperiul teritoriilor românești din Ardeal, Banat și Țara unghurească și când s'a pus tricolorul pe statua lui Mihai Vodă Viteazul, simbolul unității naționale și politice, nu putea fi sărbătoarea deplină, decât punând destinele Țării în mâinile acelui bărbat care dela începutul războiului a urmat calea dreaptă spre înfăptuirea idealului românesc.

6 Decemvrie.

Sărbători naționale.

Națiunile eliberate jubilează. Abia scăpate de sub despotismul politic îndelungat și de terorismul armelor în acești cinci ani de războiu popoarele eliberate sărbătoresc biruința dreptului asupra forței, învingerea dreptății asupra minciunii. Manifestații grandioase se fac în chip spontan dându-se expresiune bucuriei de înviere, de răsplătire a durerilor ce păreau fără sfârșit.

Toate popoarele se temeau de o „pace germană“, de o pace dictată de forță, care ar fi amușit pentru lungă vreme aspirațiile la libertate și jugul robiei ar fi fost și mai greu decât până aci; așa tremură și poporul românesc că se va încheia o „pace ungiurească“ identică întru toate cu cea germană, căci sistemul de stat german l-au împrumutat și Ungurii. În acel caz progresul omenesc și umanitatea ar fi fost lipsită de comori nestinse atâta vreme. Un cimitir ar fi fost atunci Europa.

Nu se putea să aibă acest sfârșit tragic războiul mondial. Pentru că nu se putea să iasă înfrânte legile eterne ale progresului. Până în zilele noastre civilizația omenească s'a dezvoltat în linie ascendentă, umanitatea a înflorit și a sporit neconținut. Războaiele au fost și până aci tot atâtea etape cari au însemnat un pas mai departe în nobilitarea geniului omenesc, iar războiul mondial la al cărui sfârșit asistăm, este cea mai mare etapă, pentru că el aduce cu sine cele mai mari comori spirituale. Curentul democratic învingând, se dă posibilitatea masselor populare de a se valida și numărul împărtășirilor și răspânditorilor de lumină și cultură crește considerabil.

În chip logic trebuia să iasă învingător dreptul și să se dea satisfacție completă națiunilor subjugate. Trebuia să sosească momentul când sufletul național al popoarelor putea să se descarce și manifeste după impulsunile sale naturale. Căci acest suflet național a fost o forță contra căreia toate armele germane și ungurești nu erau suficiente să-l zdrobească ci erau neputincioase. „Nimeni nu poate distruge sufletul național al unui popor cum ai distruge biblioteca din Louvain și catedrala din Reims“ — a spus președintele republicii franceze, Poincaré, în marele său discurs ținut în Strasburg la 9 Decembrie, când s'a sărbătorit reîncorporarea Alsaciei și Lorenei la patria mamă, Franța.

Sărmanul popor belgian! Frumoasa și civilizata lui țară a fost invadată de armata germană care a distrus monumentele neprețioase de artă, a silit pe unicul popor să se apere cu arma, iar pe cei rămași la căminul lor i-a supus la chinuri îngrozitoare, la muncă silnică, au fost suspectați și au îndurat Golgota temnițelor nemțești. Și Belgienii nu puteau să nu prindă arma în mâni, nu puteau încasa umilirile cuprinse în ultimatul german de 12 ore! În L'Echo de Paris citim toastul lui Poincaré ținut cu prilejul dineului dat în Elyseu în cinstea suveranilor belgieni: „expirând termenul scurt de 12 ore ce vi s'a dat, voi ați răspuns (Germaniei) cu o simplitate sublimă, că Belgia totdeauna a respectat obligațiunile internaționale și că acceptând propozițiunile notificate ea se desonorează în fața Europei și că este ferm decisă să reziste cu arma față de orice violare a independenței sale. Timp de patru ani voi ați așteptat, fără să deserați, că va veni dreptatea să recompenseze acest mare act de curaj și cinste. Dreptatea a venit pentru că voi nu v'ați îndoit niciodată că o să vină; ea nu tradează pe nimeni dintre ceice cred în ea; ea nu părăsește pe nimeni dintre ceice o vor...“ Întâiul act de violență l-au comis Germanii față de Belgieni și de atunci

Belgia a fost polul în jurul căruia s'a angajat războiul mondial. A venit dreptatea pentru Belgieni și pentru toate popoarele oprimate.

La câteva zile Poincaré și Clémenceau pleacă în Alsacia și Lorena, și la poarta Strasburgului îi întâmpină primarul cu cheile cetății pe cari le înmanuă președintelui republicei franceze. Cu acest prilej Poincaré sub impresia manifestației de dragoste a poporațiunii franceze din cele două provincii cari au gemut 48 de ani sub ciutul german, ține un discurs istoric pe care-l începe astfel: „plebiscitul este făcut. Alsacia s'a aruncat plângând de bucurie la sinul mamei sale regăsite... Pentru a vă cunoaște aspirațiunile și dorințele voastre, Franța n'a avut necesitate de acest referendum spontan și de aceste manifestații splendide. Ea nu s'a îndoit niciodată de inimile voastre și anii ce-au trecut nu i-au răpit nici credința, nici speranțele sale“...

Deodată cu aceste două sărbători naționale concade și sărbătoarea din București. Agenția telegrafică Dacia ne trimite discursurile memorabile ținute cu prilejul preluării imperiului ardelean din partea regelui Ferdinand, pecetluindu-se unirea tuturor Românilor. Bucuria eliberării este fără margini la toți Români. Viitorul neamului românesc este de-acum în mâinile noastre, nimeni nu va mai dispune de noi de aici înainte, ci noi singuri ne vom fi stăpâni. După Alba-Iulia putem și noi esclama pentru noi: *plebiscitul s'a făcut.*

La încorporarea într'un singur stat național n'o să fie uitați Români din nici o parte, dela nici o extremitate a periferiei noastre etnice. Banatul este incontestabil majorizat de noi Români și întreg teritoriul până la Tisa va face parte din viitorul stat român. Nașiunile conlocuitoare se vor bucura de libertatea ce li se cuvine. Sârbii Banatului n'au să se teamă de represalii din partea noastră, ci noi le vom asigura aceleași drepturi în corpul statului român pe cari le vor asigura — și vor fi garantate de judecătoria internațională — Sârbii Românilor din Timoc în cadrele sta-

tului sârbesc. Pe acest temeiu de reciprocitate se vor aranja cele două chestiuni: a Sârbilor din Banat și a Românilor din valea Timocului. După cât suntem informați aceasta este și politica lui Brătianu.

Sărbătoarea dela București are ecou în sufletul Românilor de pretutindeni, se repercutează în toate căminurile unde atâta jale s'a strâns din vremurile rele de asuprire. Cu suflet neprihănit și cu dor de muncă pozitivă să serbăm înălțătorul act al desrobirii naționale, alături de civilizatele popoare, Belgienii și Francezii, aliații nostri adevărați.

9 Decemvrie.

Ceeace trebuie făcut.

Suntem în preajma tratatelor de pace. Fiecare națiune face sforțări pentruca să-și valideze punctele sale de vedere, să-și facă cunoscute interesele naționale, să fixeze revendicările. Timpul acesta se caracterizează printr'o stare nervoasă de spirit, de muncă febrilă de organizare, de agitație continuă, căci este un timp de trecere. Ce-i de făcut pentruca la masa verde să nu perdem războiul diplomatic?

N'au să se teamă de războiul diplomatic acele popoare, cari își afirmă la timp voința nestrămutată de a se conduce ele însele; de a scăpa de slugărnicie și aservirea politică a unei clase dominante, de a se organiza în hotarele etnice ca state democratice, ocrotind libertățile cari dau posibilitățile înaintării, dar au să se teamă de judecata tribunalului păcii toate acele popoare cari nici până azi n'au renunțat la ambițiile lor de asupra a altora și cari n'au dat de gând să-și străformeze structura internă a societății, adaptându-se exigențelor moderne ale vieții de stat; au să se teamă Germanii și Ungurii dacă se vor pune deacurmezișul aspirațiilor legitime și sfinte ale națiunilor cari vreau acum desrobirea.

Cronica zilelor ce le trăim este plină de evenimentele rari cari toate ne vorbesc atât de elocvent despre conștiința națională trează a tuturor popoarelor și despre hotărîrea fermă de a rupe cu trecutul, de a se desface de stăpânirile tiranice. Chiar și masele mari populare înțeleg spiritul timpului și sunt conștii că fericirea nu și-o pot avea

decât în cadrele statului național. Cele mai grandioase manifestații de felul acesta le-au improvisat Românii la Alba-Iulia, Cehii la primirea regală făcută lui Massaryk în Praga și Francezii celor două provincii renane de sub cnutul teutonic, la Strassburg.

S'au făcut plebisciturile cari nu pot fi mistificate. Națiunile încep acum să se organizeze, pentruca congresul general al păcii să fie pus în fața unor stări factice, unor faitaccompli-uri. Munca aceasta de reconfortare internă este aprobată de întreagă Antanta. Îndată dupăce s'a constituit Consiliul dirigent în Sibiu, ministrii de externe ai Antantei: Balfour, Pichon și Sonnino l-au și recunoscut oficial ca for ocârmuitor asupra Românilor din Ardeal, Banat și Țara ungurească. De aici încolo deci, chiar și până la congresul păcii în numele națiunii române de dincoace de Carpați numai Consiliul dirigent poate vorbi și susține legături diplomatice cu streinătatea, iar guvernul maghiar reprezintă exclusiv poporul maghiar din Ungaria de dincolo de Tisa.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cehii au fost recunoscuți ca aliați ai Antantei deja din Septemvrie, când republica ceho-slovacă a fost considerată ca stat independent de cătră aceleași organe ale politicei externe din statele Antantei.

Dar nu numai diplomația Antantei sprijinește năzuințele la independență politică ale Românilor și Cehilor, ci în timpul din urmă, chiar factorii militari de cădere ai Antantei dau concursul cu arma la izbânda aspirațiilor lor naționale. Se vede că comanda supremă a armatelor Antantei nu poate avea garanța susținerii ordinii decât în autoritățile instituite din partea aliaților. Maghiarii au început expediția contra Cehilor și Românilor, au comis bașbuzucisme, au provocat o stare de anarhie insuportabilă. Și fiindcă Antanta luptă contra spiritului de dezordine, anarhie și bolșevism, care nu-i altceva decât nihilism ce face imposibilă ordinea publică, generalisimul armatelor

Antantei a dat ordin armatei române să treacă linia demarcațională și să înainteze pe întreg teritoriul asupra cărora se va întinde dominațiunea română. Și pentruca să curme ciocnirile cu Cehii din Nordul Ungariei, Foch a fixat linia demarcațională aproape pe granița viitoarei republice ceho-slo-vace, silind pe Maghiari să-și retragă trupele în josul liniei.

Antanta cultivă simpatiile cele mai vii față de națiunile cehă și română, pentrucă ele s'au solidarizat cu ea în munca grea de restaurare la care sunt chemate după sucombarea cuiburilor de neliniști pentru Europa: Germania și Austro-Ungaria.

Dacă până la congresul de pace ar fi rămas un fel de status-quo dela depunerea armelor și dacă între condițiile de armistițiu n'ar fi fost punctul al 3-lea, în înțelesul căruia Antanta are dreptul să ocupe toate punctele strategice din fosta monarhie, terorismul ar fi pregătit calea unor revolte și masacre interne. Aceste urmări incomensurabile au fost evitate cel puțin parțial prin dispoziția din punctul al 3-lea. Vechiul sistem nu moare fără ca numeroase banditisme să-i întovărășască prăbușirea. Punctul al treilea trebuie executat și; generalul Foch, — cum putem deduce din fixarea proaspătă a liniei demarcaționale în Ungaria de nord, — va luă și alte dispoziții ulterioare ce vor fi reclamate de necesități superioare, ca de pildă facerea posibilului ca națiunile desfăcute din trupul putred al Austro-Ungariei și Germaniei, și aliate acum cu Antanta să se poată organiza.

Trupele românești au ocupat Clujul, acest cuib de șovinism unguresc fortificat încontinuu de statul feudal pentruca să stingă puterea de viață a Ardealului românesc. Peste tot orașele sunt ale celui ce are banul și puterea, ele au fost ale statului vechiu; vor fi în viitor ale — statului nou. Din ordinul comandai supreme a Antantei trupele românești vor ocupa întreg teritoriul până la marginea apuseană a românismului.

Chemarea națiunii române este ca să se organizeze, fortifice încontinuu în hotarele etnice ale statului nostru viitor, — aceasta trebuie s'o facem în preajma congresului de pace. Națiunea română va însemna o forță de care trebuie să țină seamă toată lumea, iar congresul de pace nu va face altceva decât va consfinți o stare de lucruri existentă.

13 Decembrie.

Imperialism ?

Foștii noștri stăpâni ne aruncă încontinuu reproșul că noi Românii, cari totdeauna am luptat contra imperialismului, acum deodată l'am fi adoptat. Am considerat imperialismul ca o greșală, ca o direcție politică rătăcită, absurdă, care pune piedeci civilizațiunii normale, — ei bine, această direcție ar fi luat-o astăzi politica românească. Noi am considerat pretențiunile de dominațiune ungurească asupra popoarelor nemaghiare din fieiertata Ungarie de nejustificate, de imperialiste; Maghiarii zic că tot așa de nejustificate și de imperialiste sunt și pretențiunile românești de dominațiune asupra teritoriului până la Tisa.

Ne învârtim noi într'un *circulus viciosus*, cădem și noi în acelaș păcat unguresc, în imperialism, ne găsim și noi într'un impas logic ? Nici decât ! Din acest impas ieșim îndatăce ne întrebăm când este o stăpânire legitimă. Nu poate fi legitimă o stăpânire atunci când ea este forțată de factori externi peste vre-un popor contra voiei lui; când ea nu este răsărită din necesitățile organice ale unui popor, ci este un organ fără rădăcini, impus, o ființă de parazit; când nici indivizii, nici societatea nu-și pot afla fericirea pentrucă nu pot fi înțeleși și satisfăcuți. Aceasta este o stăpânire nelegitimă, forțată, anarhică, criminală. O aberație politică a fost supremația nemțească și ungurească impusă asupra noastră de o dinastie care nu cunoștea alte interese decât cele isvorite din ambiția personală de a cârmui fără să țină seamă de marile necesități ale neamurilor nemaghiare. Celelalte organe de conducere, cum au fost guvernul și parlamentul din Pesta, ele au fost o moștenire ereditară a conșilor și baronilor, a clasei conducătoare maghiare, încât însele masele poporului unguresc au fost lipsite de exercițiul drepturilor politice.

Câtă vreme guvernele ungurești au fost conduse de

spiritul imperialist n'au avut să sufere numai neamurile nemaghiare, ci însuș poporul unguresc, despoiat de binefacerile civilizației, ținut în orbecăiala morală, lăsat pradă corupțiilor electorale. Influențele nefaste ale reginului autocratic s'au vădit chiar și în vieața publică maghiară. Cabinetele ungurești ajungeau la putere nu prin propaganda unor programuri noi politice pe cari le-ar fi îmbrățișat masele populare cari le-ar fi pregătit calea la cârmă, ci după cât de isteți erau membrii cabinetelor să cucerească simpatiile domnitorului, să se lingusească, să-i facă frumosul și să-i cultive vanitățile deșarte. Deci chiar și poporul unguresc a fost ținut în robie politică. Luptele electorale erau mai mult de ochii lumii, căci învingeau totdeauna oamenii puterii, în-deosebi administrația jucă rolul decizător în soarta alegerilor.

Scriitorul de spirit Mikszáth a prins admirabil tipul deputatului maghiar care face carieră splendidă fiindcă este totdeauna guvernamental și se ține de surtucul celor dela putere. Un *Katángyi Menyhért* e ales prin șiretlicuri mărunte deputat în Săcuime, pentruca în ciclul următor să reușească în nordul Ungariei să răpiască un mandat de deputăție dela Slovaci cu ajutorul administrației, fără nici o propagandă de idei, nici în ostul nici în nordul țării.¹

Redusă stăpânirea ungurească numai între hotarele etnice ale poporului unguresc, și creându-se posibilitatea, prin străformările unei democrații sincere, ca ea să emaneze din voința însăș a poporului unguresc, desigur întâiu Ungurii vor fi aceia cari vor binecuvântă roadele regimului democratic venit în locul regimului imperialist.

Când Românii, Cehii și Slavii de sud vreau stăpânire națională asupra teritorului lor etnic, ei nu fac politică imperialistă, ci o politică justă națională. Nu sunt îndreptățiți Maghiarii să numească politică imperialistă năzuințele națiunilor de a forma state naționale în granițele etnice. Politica imperialistă este urgisită de toate popoarele cari iubesc

¹ Mikszáth: *Két választás Magyarországon*.

și respectă libertatea; ea a pierdut orice teren și curentul democratic ieșit biruitor prin războiul mondial o esclude cu totul din cabinetele europene. Sistemul de cârmuire de azi încolo se va acomoda după necesitățile poporului, din ele își va lua ființă și legitimitatea de existență. Iar la noi Românii un sistem legitim de cârmuire numai sub dominațiune românească este posibil, numai sub dominațiune românească voința colectivă a națiunii române nu poate fi falsificată ci se poate manifesta în toată curățenia ei și în toată libertatea, numai sub dominațiune românească este asigurat, în consecință, regimul democratic liberal modern. Că pe teritoriul ce va aparține statului român există o numeroasă poporație ungurească importată de câteva decenii încoace, aceasta avem s'o mulțumim politicei imperialiste de colonizări. Ungurii cari rămân aici să-și aducă aminte că ei sunt jertfele propriei lor politici nefaste.

Experiențele seculare ne spun că în statele poliglote foarte cu greu reușesc să-și găsiască toate națiunile fericirea obștească, fiindcă favoritismul nu poate fi distrus și națiunea mai puternică fiind încontinuu să slăbească pe celelalte, iar democrația niciodată nu va putea să-și vădiască roadele.

Numai o politică națională democratică poate fi justificată, căci numai ea asigură tuturor fiilor națiunii drepturile și libertățile reclamate de progres. Dupăcum Maghiarii numai în statul lor național se pot fericii, tot astfel și Cehii și Slovacia de sud și Românii numai sub dominațiunea exclusivă națională pot avea garanța unui viitor bun și omenesc, de care viitor vreau să se bucure în cel mai scurt timp. Deci nu politică imperialistă, ci politică națională democratică facem noi atunci când vrem dominațiunea românească, singura politică legitimă și firească.

14 Decemvrie.

BERTHELOT

Mâne 'n zori de zi sosește la Arad trimisul Franței, ilustrul general al armatei franceze, Berthelot. De câteori sora noastră din Apus, națiunea franceză își trimite câte un reprezentant la noi, deatâteaori ne gândim la serviciile pe cari ni le-a făcut întotdeauna și la îndatoririle ce răsar în mod logic din ele. Cu atât mai mult trebuie să ne împropătam în memorie acele servicii și îndatoriri cu cât reprezentantul națiunii și armatei franceze care ne este oaspele în rândul acesta, generalul Berthelot, ne cunoaște și iubește.

De numele generalului Berthelot am auzit deja la începutul războiului mondial când pământul Franței a fost invadat de armatele teutonice și națiunea franceză a trebuit să facă eforturi extraordinare ca să le rețină în năvala lor sălbatică. Vai, cât sânge francez scump și generos n'a îngrășat teritoriile de hotar cari au fost teatrul încleștărilor nemaipomenit de îndârjite. Sufletul națiunii române urmăria neîntrerupt rezultatul luptelor acelora, se strângea de durere când armatele franceze trebuiau să cedeze ceva teren și tresăria de mândrie când armatele boșilor se dovedeau incapabile de biruință. Și Românii au sărbătorit marea învingere dela Marna! Românii au știut că o biruință a Franței va fi biruința tuturor neamurilor cari cu suflet însetat ahtiază după libertate, iar o biruință a boșilor le-ar fi amuțit nădejdiile pe multă vreme. Generalul Berthelot a colaborat cu talentul său rar la rezistența tenace a armatei

franceze, mai întâiu în calitate de comandant al unui corp de armată, iar mai târziu ca strateg în statul major francez.

Soarta armelor franceze și aliate nu se putea cunoaște și destinul popoarelor eră nesigur. Toată lumea avea însă convingerea că de victoria aliaților depinde soarta civilizației omenști. Și rând pe rând națiunile mari și mici s'au solidarizat cu Francezii. Națiunea română încă a voit să-și dea tributul său pentru triumful cauzei mari a aliaților, fiind sigură că luptând contra egemoniei germane și maghiare și tinzând spre consolidarea întreg neamului românesc într'un singur stat național, va servi în chipul cel mai nimerit interesele aliaților cari în acelaș timp sunt interesele civilizației însăș, interesele veșnice ale omenirii. Regatul român dela Dunăre s'a aliat pe față, cu toate forțele lor morale și materiale, — noi însă, Românii subjugați, numai cu *sufletul* am fost alături de Francezi, căci orice manifestație publică a simpatiilor noastre a fost pedepsită cu temniță și internare.

Românii regatului dela Dunăre au declarat războiul Nemților și Ungurilor. La câteva săptămâni însă armatele mari și flămânde ale celor mai buni generali nemți Mackensen și Falkenhayn strângeau în cleștele lor de fier trupul micii dar bogatei României, a cărei armată fu silită să se retragă repede și să mântuie ce se poate mântui. În acțiunea asta de retragere și salvare Franța a trimis, în toamna anului 1916, pe generelul Berthelot. Dela acea zi istoria Românilor pe fiecare pagină — are acest nume de neuitat: Berthelot. Mulțumită talentului său mare de strateg a putut fi scăpată floarea armatelor române și imensele grânării ale Țării Românești au fost transportate la repezeală în Moldova.

Berthelot nu s'a oprit numai la munca de salvare, ci a început marea operă de restaurare a materialului de război român și de întărire a liniei la Siret pe care a făcut-o inexpugnabilă. În iarna 1917—18 armata română a

fost reorganizată după planurile lui Berthelot. Activitatea intensivă a generalului Berthelot în acest timp și-a vădit rezultatele. Nemții și Ungurii plănuiau o luptă decisivă României, voiau să o șteargă de pe fața pământului. Li-au stat în cale însă: *Mărășeștii*. Soldații români la *Mărășești* au reputat cea mai glorioasă învingere a lor. Berthelot poate fi mândru că a reușit să întărească într'atât moralul soldatului român încât să fie capabil de biruința mare dela *Mărășești*.

În timpul când Berthelot a inactivat și recules conștiința și voința ostășească a Românilor, s'a convins că Românul este un soldat excelent, un material de războiu ireproșabil, și Berthelot a început să-i îndrăgiască, să-i iubească cu inimă de părinte. Iar când după prăbușirea politică și morală a Rusiei căzută în brațele lui Lenin, Antanta observă că n'are forța suficientă în Orient, iar România se văzu constrânsă să încheie o pace provizorie umilitoare cu dușmanii ei, Berthelot, necesitat să-și încheie misiunea, s'a pregătit să se înapoieze în Franța, și în discursul de despărțire de armata română, a spus feciorilor săi români: *nu vă zic adio, ci la revedere!* Și Berthelot și-a ținut cuvântul.

Când a fost vorba de o acțiune mare a aliaților în Balcani și Orient, pentruca să presioneze armatele germane și austro-ungare să se retragă și demobilizeze, și pentruca să se pună stavilă curentului bolșevist destructiv al ordinei publice, cu drag se va fi gândit Berthelot la Românii săi, și, numit comandant al mării expediții orientale, n'a întârziat să-și așeze cartierul general în capitala română, București. Antanta, a cărei comandă supremă desigur a fost informată despre escelele calități ale poporului român, prin trimiterea generalului Berthelot la București face gestul cel mai frumos pentru Români, căci își exprimă încrederea sa în noi și contează la noi ca la elementul neprețuit în stabilirea ordinei în Orient, în lupta contra miș-

cărilor subversive. Multele chestii ale Orientului numai printr'o intervenție energetică a armatelor Antantei pot găsi soluțiunea nimerită iar între aceste armate își împlinește chemarea sa, își dă tributul său și armata română.

Berthelot a revenit între ai săi. I-a găsit mai mulți, mai tari. Națiunea română tocmai trece prin străformări epocale. Nu numai Românii cuprinși în hotarele înguste ale regatului dela Dunăre se pot manifesta acum ca aliat al Franței, ci întreaga națiune română, de pretutindeni, din Ardeal, Bucovina și Basarabia. Întreaga națiune română se pune în slujba intereselor mari ale Antantei, fiindcă sunt și interesele ei specifice. Pe întreg drumul ce-l face generalul Berthelot pe la granița etnică apuseană a românismului se va convinge de simpatiile sincere față de Franța și de aliații săi și se va întâlni cu hotărîrea firmă a Românilor de a lupta pentru izbânda cauzei mărețe a civilizațiunii, pentru ajungerea tuturor națiunilor în posesiunea libertăților și drepturilor ce li se cuvin pe baza existențelor și rosturilor lor specifice în lume.

Desigur impresia generalului Berthelot va fi că chiar și Românii din colțurile periferice doresc cu aceeaș ardoare ca și Românii din părțile centrale, să li se realizeze visul de veacuri, că împlinirea idealului nostru național este o necesitate ce trebuie satisfăcută nu numai fiindcă altfel ar fi lipsită viața noastră națională de resurse vii și indispensabile, ci și pentru liniștea Europei. Românii nu mai pot suferi să li se prelungească jugul robiei și de nu vor fi încorporați la statul român, nu le rămâne altă armă de apărare a existenței lor decât revoluția.

Parcurgând meleagurile acestea generalul Berthelot își va aduce aminte că Ardealul este Alsacia României. Dupăcum Francezul nu poate să-și imagineze Franța mutilată, tot astfel nici Românul nu-și poate închipui un stat român ciuntit. Dorim ca marele general și distinsul oaspete

să ne înțeleagă sufletul nostru care este al devotatului frate latin din răsărit.

*

Generalul Berthelot, întors la București peste Sătmar, Careii mari, Baia mare (unde se adunară 100 mii de Români ca să întâmpine pe Berthelot) a adresat domnului Iuliu Maniu președintele Consiliului Dirigent, următoarea scrisoare care vorbește atât de elocvent de dragostea ce ne-o poartă:

Domnule președinte,

adânc mișcat de manifestațiile de simpatie al căror obiect am fost în cursul călătoriei mele prin *Banat, Transilvania și Crișana*, am avut intențiunea de a mulțumi personal tuturor domnilor președinți ai comitetelor locale, cari au venit să mă salute în toate gările prin cari am trecut; numărul lor este însă prea mare, așa că trebuie să renunț la această intențiune. Aceste primiri constituie cea mai frumoasă amintire ce o păstrez poporului român, care locuiește în granițele artificiale ale fostei Ungarii.

În cursul celor 18 luni, pe cari le-am trăit în România în atingerea continuă cu armata română, am putut să studiez și să pricep caracteristica sufletului românesc, căruia sunt gata să îi dau cel mai frumos testimoniu. Petrecerea mea între Românii de dincolo de Carpați m'a convins adânc și pentru totdeauna, că spiritul lor este același cu al Românilor din București și Iași. Totdeauna am fost adânc mișcat de manifestațiunile comune de dragoste și stimă pentru Franța ce mi s'au făcut în toate părțile dincolo de Carpați. Pentru aceasta vă rog dle președinte din adâncul inimei să primiți și să transmiteți tuturor, bărbați și femei, fete și copii, țăranilor ca și orașenilor, membrilor guvernului provizoriu ca și acelor ai comitetelor locale,

expresiunea celei mai adânci mulțumiri și sincera dorință pentru realizarea aspirațiilor voastre naționale.

Cu acest prilej vă rog, domnule președinte, să primiți expresiunea deosebitei mele considerațiuni și strig cu dvoastră odată:

Trăiască România Mare!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Puterea latinătăii.

Stăm sub impresia evenimentelor recente ale căror urme se vor fi imprimat adânc în suflete. Este vorba de evenimentele de importanță împreunată cu călătoria de informație a generalului Berthelot, ilustrul reprezentant al națiunii și armatei franceze și comandantul armatelor aliate ce operează în Orient dela Dunăre în sus și dela Tisa spre răsărit.

De data asta generalul Berthelot a cercetat vatra veche a latinătăii în Banat și părțile crișane. Nu ne întrebăm că oare cu ce convingeri noi s'a ales generalul Berthelot din drumul recent, ci ca niște intelectuali cari ne-am ocupat cu scrutarea trecutului românesc, suntem frapați de-o coincidență ce trebue remarcată. Anume: hotarele apusene ale românismului se întind exact pe linia până unde Romanii, străbunii nostri creaseră o vatră cu cultură romană, un mediu sufletesc omogen și specific roman.

Se cunosc armele cu cari au lucrat Romanii la asimilarea autohtonilor. N'au fost mijloace forțate, ci foarte naturale. Romanii au avut o cultură sufletească superioară, o civilizațiune dezvoltată, moravuri subțiate, aveau maniere de traiu social cari cuceriau pe oricine. Mediul sufletesc creat de Romani era iresistibil și absorbiă cu o capacitate rară. În orbita spiritului roman au intrat elementele streine cari n'aveau forță internă deosebită, mai ales elementele slave de puțină energie însă de pasiuni vii.

Romanizarea făcută pe teritorul locuit azi de Români, cu temeinicia lucrului român, și-a și vădit efectele sale.

Contra tuturor invaziunilor, vicisitudinilor de pe vremuri stăpânirilor străine, toată latinitatea nu s'a dat biruită, ci și-a păstrat caracterele sale particulare.

După două mii de ani iese la iveală cu strălucire, puterea de viață a latinității, în manifestațiile vieții publice românești. Românii constituiesc o națiune cu rosturi speciale, o conștiință națională unifară, se înfățișează ca un element compact.

Berthelot a spus, că Românii i-au făcut un drum triumfal. Dar acesta era imposibil dacă Românii nu se simțeau un trup și-un suflet.

Maghiarii s'au mirat de ce Berthelot când a intrat în Arad a declarat că intră într'un oraș al Latinilor. Ei nu vreau cu nici un preț să conceedă că soarta orașelor cari au fost organe de putere economică ale statului oprimator este strâns legată de soarta provinciilor. Dacă aceste provincii, sunt românești, în chip logic ar urma ca și orașele să fie centre românești. Și așa va fi de aici încolo. Căci statul oprimator nu mai are dreptul la existență, el nu va putea să formeze o individualitate aparte care să fie un parazit monstru ce trăiește pe spatele societății. De aici încolo va fi cea mai strânsă legătură între individ, societate și stat, echilibrându-se în continuu, pentru a se fixa raporturile cele mai juste între omul particular, societatea omogenă din care face parte el, și organul de conducere.

Pe vatra veche formată de romanizarea tracică Românii își vor întemeia statul lor național, fiind siguri că numai în stat național poate înflori genul unui popor, numai acolo se pot ridica cetățile inexpugnabile ale progresului.

Dupăcum până aci poporul latin care este mediul românesc, a putut exista numai în mediul sufleteș ce l-au adus cu sine cultura națională romană, totasfel, înflorirea și tăria poporului românesc pe viitor numai în atmosfera sa particulară pot fi asigurate.

Orașele și alte sucrescențe bolnave ale unor puteri străine, nu pot avea viață proprie și vor trebui să fie asimilate de mediul irezistibil în care s'a format ființa proprie a națiunii române.

22 Decemvrie.

Renaștere națională.

La sărbători, dar mai ales la sărbătorile ce conclud cu sfârșitul anului, gândirea omenească e înclinată să rezume, să sintetizeze. Încheie un fel de bilanț, cumpănind lucrul săvârșit până aci, și din concluziunile ce și le face își ia hrană, resurse noi, forțe proaspete pentru ca să continue munca viitorului.

În viața popoarelor n'a fost an mai greu decât 1918. Din încheștarea uriașe ce părea fără sfârșit, se desfăcură însă cărări noi, dăre largi de lumină și destinul neamurilor ce eră nesigur și acoperit de învălmășala morală, apare tot mai limpede și fixat tot mai precis. A învins Antanta, pentru că la baza acțiunii sale militare a fost forța morală. Puterile grupate în Antanta învingătoare au luptat pentru libertate, dreptate: adevăr. Numai o luptă începută în numele adevărului poate avea șansele biruinții, poate avea perseveranța sforțării, pentru că numai din adevăr poți să-ți iai puteri inepuisabile ca să ai nădejde în triumf, să-ți susții moralul și energia înoită. Oricât de pregătite ar fi fost puterile centrale și mai ales Germania militaristă pentru un războiu îndelungat, și oricât de hotărâtă ar fi fost voința împăraților și conducătorilor militari și politici de a învinge, arma tăioasă și voința sigură, fără intențiunea corectă și fără un scop sublim, trebuiau să sufere înfrângere. Adevărul încălzește și asigură isbândă individului particular ca și poporului care dovedește tenacitatea de a lupta pentru el.

La nașterea Domnului în 1918 popoarele lumii se simt ca și când prin chinuri și încercări grele, prin sângerări și poticniri au reușit să atingă culmea unui munte înalt. Din

vârful culmei unde poposesc liniștite se pot desfătă acum în întinderile zării, în priveliștele minunate ale naturii. Își pot da seama de tot ce-au prestat, câte milioane de jerte omenești au costat, ca să ajungă ziua aceasta și privesc cu seriozitate dar cu mulțumire și încredere la ziua de mâne care le va fixa definitiv rosturile lor naționale.

Soarta războiului mondial s'a decis. Pentru torturile și rănile grele cu cari s'au ales națiunile în decursul măcelăririlor, trecând peste pedeci ce păreau insurmontabile, ele și-au răscumpărat bunul cel mai scump, comoara cea mai neprețioasă: libertatea. Omul nu este om decât dacă este liber, nu poate să ajungă la o conștiință a rolului său demn și cuviincios decât dacă este liber. Un scriitor francez făcând psihologia revoluționarilor din 1789—1814 observă că niciodată nu s'au respectat oamenii atât de mult ca în acea vreme, că numai dela 1789 își iubește Francezul patria, și și-o iubește cu cel mai adevărat patriotism. În războiul mondial Francezii, pe cari Nemții îi zeflemizau ca pe o națiune latină coruptă și incapabilă de a prinde armele, s'au dovedit de popor foarte sănătos și în stare să facă eforturi și să supoarte oboseli supraomenești. Nu ne-am putea-o închipui atât de vitează și glorioasă această națiune soră dacă n'ar fi fost o națiune ce și-a câștigat de mult această achizițiune scumpă: libertatea.

. Dacă am adună într'un mănunchiu calitățile și defecatele națiunii române, cum se reoglindesc ele în lumina istoriei, ne vom convinge că trăsătura dominantă este iubirea de libertate. Psihologul Drăgicescu documentează cu date numeroase că nici un neam nu a achitat după libertate atâta ca neamul românesc, nici un neam nu urește atât de mult slugărnicia ca neamul nostru. Servitori români sunt foarte puțini, căci Româniii tind la proprietate privată inalienabilă, au o dragoste de moșie care ne-a ferit de înstreinare secole de-a rândul și ne-a ținut laolaltă în massă compactă contra tuturor usurpătorilor de pe vremuri.

Calitate admirabilă, dar manifestarea ei în toată plenitudinea a fost făcută imposibilă de oblăduirile tiranice ale trecutului. Dar iată că războiul mondial ne-a răsplătit pentru toate suferințele. Un vânt de foc a șters de pe suprafața Europei întocmirile și stăpânirile nedrepte. S'au înlăturat toate pedecile ce se puneau în cale națiunii române de a-și putea stămpăra setea de libertate. Națiunea română este liberă. Nimeni nu dispune de ea, ci numai ea însași se guvernează de aici înainte. Organele puterii sunt răsărite din ființa și necesitățile noastre naționale.

Nu este bogată o țară plină de bogății, ci o țară liberă. „Nimic nu-i mai favorabil pentru producerea bogăției decât un guvernământ bun și nimic nu-i mai funest decât un guvernământ rău; istoria tuturor țărilor și tuturor secolelor ne este dovada“, zice Leveleye, scriitorul belgian. Cu toatecă au fost mănoase câmpiile Banatului, părțile crișane și mândrele plaiuri ale Ardealului și Bucovinei, națiunea română a fost pradă mizeriei, sărăciei, ignoranței, pentru că bogățiile solului nostru nu le puteau fructifica și valoră, nu le puteau preface în isvor de lumină și fericire, fiind că orice încercare de a ne întări ființa națională a fost zădărnicită de stăpânii nostri de ieri fără milă. Nu numai o valorificare a solului nu este posibilă într'un stat despotic, dar nici industria, nici comerțul nu pot înflori.

Când vorbim de avantajile libertății în viața de stat, subînțelegem avantajile unei întocmiri democratice sincere. În stat național democrația înfloarește foarte repede, are un teren propriu. Nici nu ne putem imagina o democrație decât națională. Întâiul pas pentru o democratizare se face atunci când se crează posibilitățile de validitate și de acces la viața publică pentru masele largi populare. Efectul va fi că statul nu va avea *supuși*, de cari poți dispune ca de niște turme docile, ci niște *cetățeni* egali în clar cu datoriile lor, cari se vor interesa de afacerile publice, vor discuta, vor polemiza, vor lupta pentru un program, vor îmbrățișa

cu drag întreg câmpul în care se mișcă în viața neamului. Se știe că în democrațiile antice, spiritele erau foarte vii, temperamentele vioaie, mințile susceptibile pentru rafinerie și plăceri intelectuale. Artele antice de valoare veșnică nu puteau să înfloriască decât în mediul acela subtil ce a rezultat din structura democratică a societății.

Numai în stat național pot să se remarce inițiativa spontaneitatea cetățenilor, și numai în stat național se poate creă mediul de cultură înaltă. Nu numai națiunea care se consolidează în stat național profită prin aceasta, desvoltându-și o viață publică puternică, ci umanitatea însaș. Dacă idealul umanității care cuprinde pe toate popoarele, este ca omul să-și desvolte maximul puterilor sale intelectuale și sociale, și dacă acest maxim numai în stat național se poate realiza, nu-i așa că statul național este o formațiune politică indispensabilă?

Acest adevăr de care se călăuzesc astăzi toate popoarele Antantei, l-a recunoscut și națiunea română și și-a afirmat voința sa de a formă cu toți fiii ei risipiți până eri un stat național suveran pentru a putea satisface postulatelor eterne ale civilizațiunii. Cu această hotărîre exprimată la 18 Nov. v. la Alba-Iulia se începe renașterea națională a neamului românesc în toată întregimea lui. S'a pus piatra fundamentală a viitroului nostru care ne surâde acum și ne face să uităm suferințele milenare.

La întâia mare sărbătoare bisericească dela străformările uriașe din Septemvrie, la Nașterea Domnului serbăm și sărbătoarea renașterii noastre naționale politice, având puțința să ne bucurăm de rodul străduințelor de veacuri. Să alungăm pe un moment fantomele urâte ale trecutului și să savurăm plăcerea rară ce ne-o hărăzesc zilele renașterii.

25 Decemvrie.

Profeție ori calcul rece?

Înainte cu zece ani a ținut la Sorbona din Paris zece prelegeri istorice profesorul și filosoful român, singurul membru român al Institutului francez de înalte studii sociale și politice, dl A. D. Xenopol.

A informat Franța și toată lumea cultă despre ființa etnică și aspirațiile naționale ale Românilor de pretutindeni. În expunere a întretăcut strălucitoarea sa concepție filosofică de un pesimism delicat și fermecător. Xenopol a ajuns adecă la concluziunea că omul este neputincios în fața forțelor istorice, și ceea ce trebuie să vină — va veni contra oricărei opoziții. Progresul este condus de forțe inconștiente și voința individului ca și a popoarelor este neputincioasă. Dar această concepție, a adăogit Xenopol, n'are să ducă la abdicare. Dincontră, este o datorie ca toți să ne adunăm experiențele și să ne înfrățim aptitudinile bune pentruca să urmăm calea pe care rațiunea omenească o găsește de potrivită și justă.

De pildă. Contra coaliției puterilor centrale care vrea să usurpeze bunăstarea și fericirea atâtor popoare. Franța, Anglia, Italia, România și celelalte popoare latine, împreună cu popoarele slave să încheie o alianță pentruca să apere drepturile civilizațiunei.

Xenopol printr'o viziune a profețit cum are să se solidarizeze popoarele latine, — tocmai cum le vedem astăzi.

A fost o divinațiune, ori rezultatul unui calcul rece făcut cu investigații îndelungate științifice? Ori amândouă?...

25 Decemvrie.

